

ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

ПУБЛИКАЦИЈА ЗА
ДЕСЕТГОДИШНИОТ ЈУБИЛЕЈ
НА ЦЕНТАРОТ ЗА
ГРАЃАНСКИ КОМУНИКАЦИИ

ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

ПУБЛИКАЦИЈА ЗА ДЕСЕТГОДИШНИОТ ЈУБИЛЕЈ НА ЦЕНТАРОТ ЗА ГРАЃАНСКИ КОМУНИКАЦИИ

СКОПЈЕ, 2016 ГОД.

ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

**ПУБЛИКАЦИЈА ЗА ДЕСЕТГОДИШНИОТ ЈУБИЛЕЈ
НА ЦЕНТАРОТ ЗА ГРАЃАНСКИ КОМУНИКАЦИИ**

ИЗДАВА:

Центар за граѓански комуникации

ЛЕКТУРА:

Татјана Б. Ефтимоска

ЛИКОВНО-ГРАФИЧКО ОБЛИКУВАЊЕ:

Бригада Дизајн

ПЕЧАТИ:

Датапонс

ТИРАЖ:

200 примероци

Бесплатен/некомерцијален тираж

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

304.4:321.7(497.7)"2006/2016"

323.269(497.7)"2006/2016"

ПРЕДИЗВИЦИ и перспективи: публикација за десетгодишниот јубилеј на центарот за граѓански комуникации. - Скопје : Центар за граѓански комуникации, 2016. - 49, 48 стр. : илустр.; 27 см Текст на мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Содржи и: Challenges and perspectives: 10th jubilee publication of the Center for Civil Communications

ISBN 978-608-4709-41-1

а) Општествено политички прилики - Демократија - Македонија - 2006-2016

б) Граѓански активизам - Македонија - 2006-2016

COBISS.MK-ID 102195978

Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Центарот за граѓански комуникации и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас, Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) или организациите што ја спроведуваат

СОДРЖИНА

ДЕМОКРАТИЈАТА И ГРАЃАНСКИОТ СЕКТОР ВО МАКЕДОНИЈА	06
КОРУПЦИЈАТА И БОРБАТА ПРОТИВ НЕА	16
Последиците од корупцијата	18
Неефикасноста на надлежните органи ја поттикнува корупцијата	19
Оценките на Европската комисија за корупцијата и за борбата против неа	22
Како до ефикасна борба против корупцијата?	23
ДЕСЕТ ГОДИНИ ОД ЗАКОНОТ ЗА СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ ОД ЈАВЕН КАРАКТЕР	26
Остварувањето на правото на слободен пристап до информации: преглед преку статистиката	29
Очекувања на граѓаните од системот за слободен пристап до информации	31
Поглед однадвор: Како нè оценуваат другите во остварувањето на правото на слободен пристап до информациите	31
Отвореното владино партнерство (OGP) и слободниот пристап до информациите	33
Препораки за ефикасен систем на слободниот пристап до информации	34
НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ ВО МАКЕДОНИЈА ИМ ТРЕБААТ СЕРИОЗНИ ПРОМЕНИ	36
Институционална поставеност и правно усогласување	38
Примена и спроведување	39
Правна заштита	42
Препораки	42
ИСТРАЖУВАЧКО НОВИНАРСТВО И ПОКРАЈ СÈ!	44
Истражувачко новинарство и пропаганда?	46
Не е сè така црно	48

Центарот за граѓански комуникации навлезе во втората деценија од своето делување. Наместо пригодна публикација за досегашната работа, за многуте спроведени проекти, истражувања, публикации и промени што ги поттикнуваме и ги предизвикаваме со нашето работење насочено кон поголема транспарентност, отчетност и одговорност на властите, се решивме за малку поинакво одбележување на јубилејот. За секоја од областите во кои делуваме, побаравме од неколку видни познавачи на состојбите однатре, од луѓе што секојдневно се занимаваат со тие области, да направат еден пресек – како стојат работите во оваа, 2016 година. Станува збор за областите: граѓанско општество, транспарентност, антикорупција, трошење на јавните пари и истражувачко новинарство. Видувањата и анализите за овие области треба да ни послужат како 'репери' или како 'почетна состојба' од која треба да тргне развојот во годините што доаѓаат.

Паралелно со новите предизвици, во Центарот за граѓански комуникации ќе останеме посветени кон надградба на она што го работевме досега: препорачани стотици мерки за унапредување на состојбите во областите на делување; спроведени седумдесетина истражувања; одржани двесте обуки за неколку илјади претставници на медиумите, на невладините организации и на јавните институции; објавени стотина публикации (истражувања, препораки, брифови за јавни политики, прирачници и сл.) итн. Низ досегашното работење директно сме монитирале повеќе од три илјади тендери; сме

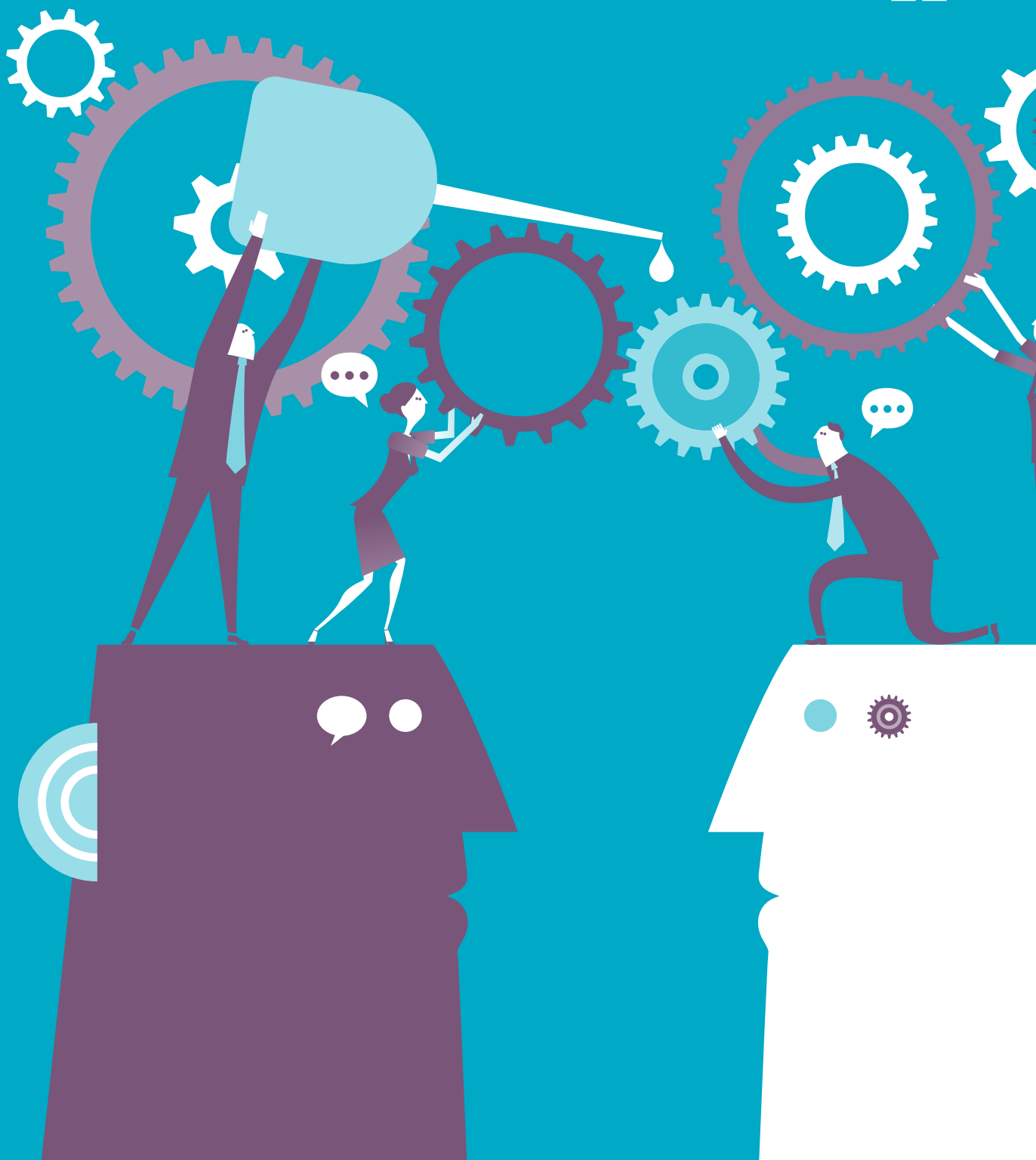
анкетирале повеќе од две илјади фирми, илјадници граѓани, граѓански организации и новинари; директно сме им помогнале на околу шестотини микропретпријатија во нивното работење; сме соработувале одблиску со педесетина општини и стотина разни други институции; во партнерство сме спровеле проекти со петнаесетина други невладини организации од земјава и од странство. Стотици наши препораки и резултати од нашите истражувања станале дел од законски измени, од препораки и констатации на други домашни и меѓународни организации и поттикнале низа измени и подобрувања во практиката.

Начините на делување, како и областите – добро владеење, антикорупција, економски развој и медиуми – остануваат исти. Особен фокус би ставиле врз прибирањето, обработката и ставањето на располагање на граѓаните бази на податоци и информации кои се значајни за нивниот живот и работење. Со ова би сакале да дадеме придонес кон глобалните трендови на отворање кон јавноста на податоците кои се потребни за поголема транспарентност и демократска контрола врз властите, посуштинско учество на граѓаните во носењето на одлуките за јавните политики, унапредување на приватните и претприемачките иницијативи и иновации, подобрување на јавните услуги итн.

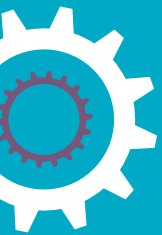
На авторите на текстовите во оваа публикација им благодариме за придонесот, а на сите вам – за досегашната поддршка, соработка и инспирација.

ДЕМОКРАТИЈАТА

И

ГРАЃАНСКИОТ СЕКТОР ВО МАКЕДОНИЈА

Демократијата е „владеење од страна на граѓаните во кое суверенитетот се наоѓа кај граѓанинот и се извршува од страна на граѓанинот, директно или индиректно преку избрани претставници...“.

БЕСИМ НЕБИУ

1.

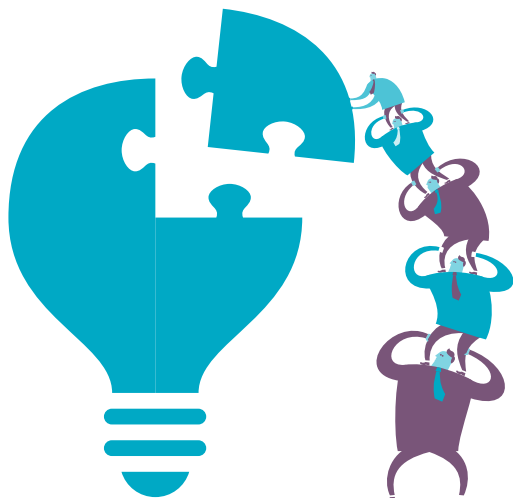
Во 1991 година Македонија влезе во проектот на трансформација кон модерно демократско општество без некоја посериозна демократска историја и со скоро никакво демократско искуство. Транзицијата на мултикултурна Македонија во модерно европско општество започна од нулта точка. Тој проект се одвиваше во околности на распад на бившата држава и во услови на две војни.

Во повеќето земји од Централна и од Источна Европа – Полска, Чешка и Унгарија, наративот на демократската транзиција во почетокот на '90-те се поврза со одредена меморија од историски периоди (или епизоди) на демократија и, како таква, беше доживувана од граѓанството како враќање кон демократијата по 50-ина години еднопартиски систем. Во овие земји, падот на Берлинскиот ѕид – т.е. преминот од еднопартиски систем во плурализам беше во голема мера предизвикан, придвижуван или канализиран од страна на силен и масовен граѓански протест воден од дисидентски, граѓански, студентски движења или синдикати, какви што беа **Charta 77** (на Вацлав Хавел) во Чехословачка, **Solidarność** (на Лех Валеса) во Полска

или демократскиот фронт на студентски и граѓански движења во Унгарија.

По првите слободни избори, овие демократски фронтови се трансформираа во две насоки: еден дел од нив се трансформираа во нови политички партии (од различни провиниенции и идеолошки бои) – вториот, пак, го задржа граѓанскиот карактер и го оформи јадрото на граѓанскиот активистички, непартиски сектор составен од голем број невладини организации, неформални групи на интереси, истражувачки организации, организации кои го набљудуваат владеењето на новите власти (government's watchdogs), итн. – околу кои се организираа слободоумните граѓани на бившиот систем.

Граѓанскиот сектор се претвори во простор во којшто тие слободоумни граѓани комуницираат меѓу себе и со властите – не на збир од регистрирани организации според законите за фондации и невладини организации во тие држави. Во тој граѓански сектор, како индивидуи се вклучија голем број дисиденти, уметници, новинари, писатели, активисти кои во минатото го коментирале или го критикувале владеењето на еднопартиските власти. Ним им се придружија и голем број студенти, млади луѓе, работници, граѓани... Сите заедно, во новосозданиот систем, јавно и отворено оформија фронт којшто слободно коментира, опоменува или отворено се противставува на политиките и постапките на новите власти, без притоа да чувствува страв од какви било реперкусии. Конечно, граѓанското општество би било некомплетно без слободни медиуми: еден дел од бившите активисти против автократија најдоа нов општествен ангажман во новосоздадените слободни медиуми, кои наместо владина пропаганда – ширеа вести. Сите горенаведени елементи, полека но сигурно, беа создавачки на демократскиот амбиент во земјите од „Нова Европа“.

2.

Во Македонија, како и во повеќето земји од бивша Југославија, процесот на демократска транзиција се одвиваше под поинакви услови и со поразлична динамика. Процесот на демократизација, поради сплет од историски околности – послаба демократска традиција, но и поради временското совпаѓање на трагичниот распад на Југославија, се случи истовремено со осамостојувањето. Поради тоа, одлуката за смена на системот во 1990-1991 година се одвиваше многу повеќе по пат на канцелариски договори отколку како резултат на граѓански притисок за повеќе слобода и демократија. Во услови на ваков „контролиран“ процес на демократизација во Македонија, граѓанското општество не се разви по иста траекторија како во Централна и Источна Европа.

Промената на системот не се случи како резултат на некој голем граѓански притисок за повеќе слобода и демократија или на масовни протести против постојниот поредок. Граѓанските организации, во форма на продемократски платформи кои бараат демократизација и пропагираат демократски вредности, ги имаше, но беа малку на број и имаа премногу мала видливост во јавноста. Иако во Македонија постоеше слободно и критичко новинарство, главните медиумски куќи беа под силна контрола на властите. Истовремено, повеќето новоформирани граѓански движења се создаваа по идентитетски линии (етнички, верски, регионални) и демократијата ја дефинираа по слични параметри. Промената на системот од еднопартиски во плуралистички ниту произлезе од масовно и силно граѓанско општество, ниту произведе граѓански сектор што претставува силен и релевантен демократски коректив на властите.

Граѓанскиот сектор на почетокот од '90-те ги вдоми и старите трансформирани „општествени организации“ создадени во претходниот систем. Ова беше хетерогена

групација на бивши „општествени организации“, од кои некои нудеа социјални услуги или други бенефиции на сопствените членови или конституенти. Во оваа групација спаѓаа членски организации, здруженија, струковни организации, групи за самопомош, општествени групи за поддршка итн.

Во услови на ваков „контролиран“ процес на демократизација во Македонија, граѓанското општество не се разви по иста траекторија како во Централна и Источна Европа.

Нови членки на новиот „НВО сектор“ станаа голем број новоформирани „невладини организации“. Се формираа организации за човекови права (посебно во Скопје и во поголемите градови), здруженија за заштита на околината (низ сите градови во Македонија), организации за женски и малцински права, итн.

Истовремено, студентските, младинските и женските движења кои функционираа под бившите идеолошки „чадор организации“ од претходниот систем (Младински Совет, Сојуз на студенти, Организација на жени) се ослободија од идеолошките дефиниции и притоа се трансформираа во нови постсоцијалистички „чадор организации“ или мрежи.

НВО секторот, во првите денови на македонската демократија, беше збир на голем број мали, неповрзани организации, со релативно ограничени организациски и оперативни капацитети и ресурси. Формите на поддршка од минатиот систем (т.н. буџетско финансирање, дотации и спонзорства) во голема мера веќе престанаа да функционираат, поради што голем број организации престанаа да бидат активни.

Во исто време се формираа и првите домашни организации за поддршка на НВО секторот ФИООМ (1992), МЦМС (1994), а се појавија и првите меѓународни програми за развој на граѓанското општество (финансирани од УСАИД, ДФИД, СДЦ, УН, ЕК итн.).

За разлика од своите источноевропски пандани, повеќето НВО во '90-те бегаа од „политички теми“. Притоа се создаваше нов говор во којшто поимот „политика“ речиси се поистовети со поимот „политичка партија“. Така, како „политички теми“ почнаа да се дефинираат сите теми што се политички контроверзни. Тие почнаа да се избегнуваат, како од граѓанските – така и од нивните домашни и меѓународни донатори. Паралелно, се создаваше и перцепција дека политиката е работа на политичките партии – не на граѓаните организирани во граѓански организации.

На тој начин, се чини дека во '90-те години, при конституирањето на демократска Македонија – НВО секторот пропушти шанса да се легитимира како есенцијален столб на демократијата во Македонија. Наместо да се изгради во масовен сектор што е реле-

Повеќето новоформирани граѓански движења се создаваа по идентитетски линии (етнички, верски, регионални) и демократијата ја дефинираа по слични параметри.

вантен политички актер – постоеше сектор што се состои од голем број сегментирани, мали НВО-и кои имаат релативно помал број на членови, поддржувачи, активисти и конституенти – и премалку апетит за активно и гласно да ги коментираат или да им опонираат на политичките процеси во земјата. Беше создаден преголем „бришан простор“ за политичките партии и нивните интереси да ја окупираат сцената на политиката во Македонија. Тој препуштен простор политичарите со задоволство го окупираа. „Освојувањето“ на граѓанскиот простор од страна на граѓанскиот сектор ќе се покаже како долг и макотрпен процес, којшто трае и ден-денес. Денешните дефекти и дефицити на македонската демократија во еден голем дел имаат свое извориште во оваа пропуштена историска можност.

„Освојувањето“ на граѓанскиот простор од страна на граѓанскиот сектор ќе се покаже како долг и макотрпен процес, којшто трае и ден-денес. Денешните дефекти и дефицити на македонската демократија во еден голем дел имаат свое извориште во оваа пропуштена историска можност.

Граѓанскиот сектор создаден на овој начин (процес со којшто јас за првпат се сретнав во средината на '90-те години како студент – ангажиран во една од програмите за поддршка на развојот на граѓанското општество во Македонија) не предизвика целосен развој на демократија „од базата“.

Во тоа граѓанско општество имаше задоволителен број регистрирани НВО-и, се создаде и првата „НВО легислатива“ во форма на првиот Закон за здруженија на граѓани и фондации (од 1998 година), а се изградија и солиден број ефикасни и професионални организации кои и ден-денес се исклучително значајни за секторот.

Вториот проблем беше гласноста – односно срамежливоста на „третиот столб на демократијата“ отворено да коментира политики и да критикува или отворено да се конфронтира со властите – што овозможи преголем дел од просторот на политиката и важните државни и општествени одлуки да бидат препуштени на останатите два столба: политиката и бизнис-интересите.

Во 1996 година беше донесен првиот Закон за територијално уредување и Закон за локалната власт во Македонија. Со овој закон, претходно постојните 34 општини со широки ингеренции и ресурси се трансформираа во повеќе од 120 општини со значително намалени ингеренции и буџети. Македонија стана една од најцентрализираните земји во Европа. Со тоа се концентрираше огромна политичка моќ кај централната власт. Власта се оддалечи од општинските структури, а локалните власти се сведоа на сервиси на централните власти, односно на партиските органи на централно ниво. Новиот закон беше предмет на договор на политички партии кои се раководеа од „етнички интереси“, наместо од економски, демографски или демократски. Договорот меѓу политичките партии од тогашната владејачка коалиција (СДСМ-ПДП) беше дебатиран во рамките на т.н. „академска дискусија“, во која граѓанскиот сектор немаше голема улога и влијание.

Во демократски општества, одземањето или зголемувањето на ингеренциите на локалните власти е тектонски настан од примарно политичко значење на којшто му претходат демократски дебати. Во Република Македонија, дебатата за територијалното уредување и за степенот на локална автономија во 1996 година се случи без скоро никаква консултација со граѓаните и со граѓанските организации.

Со ова се воспостави и лоша практика, демократската дебата во која се слушаат прет-

ставниците на граѓански групи на интереси и носители на права да се супституира со „експертски“ дијалог. Некогаш тие групи се партиски инструирани сателити кои позираат како „граѓански групи на интереси“. Паралелно, властите во граѓанскиот сектор почнаа да бараат експерти и/или консултанти – притоа избирајќи да соработуваат со оние кои се секогаш „кооперативни“ – односно оние кои никогаш отворено и недвосмислено не ја коментираат или критикуваат работата на владата. На тој начин ем ги задоволуваат барањата на меѓународната заедница за консултирање со граѓанскиот сектор – ем си ги одбегнуваат главоболките да се занимаваат со оние кои бараат „премногу“.

Стопроцентното инсистирање на мирољубиви тактики и одбегнувањето отворена критика го сведува граѓанскиот сектор на експертско-консултантски сектор.

Советувањето на владата не е примарна улога на граѓанскиот сектор во едно демократско општество, туку инструмент на влијание врз политичките одлуки. Власта носи одлуки, а граѓаните имаат право да ги критикуваат и да им се противстават отворено и недвосмислено и без страв од реперкусии за критиката.

Притоа, не треба да се разбере дека граѓанското општество не треба да има експертиза и да советува влади – туку дека стопроцентното инсистирање на мирољубиви тактики и одбегнувањето отворена критика го сведува граѓанскиот сектор на експертско-консултантски сектор. Во такви услови, владите почнуваат да избираат да влегуваат во дијалог само со „конструктивните“ организации. А во крајна линија и да ги организираат „конструктивните“.

4.

Војната во Косово во 1999 година и големиот број бегалци создадоа политичка нестабилност во Република Македонија. Имајќи ја предвид поделеноста на општеството по етнички линии, реакциите на граѓаните на самата војна беа длабоко поделени. Исто така, поделени (по етнички линии) беа и реакциите во однос на ефектите од војната (бегалците и безбедносните ризици). Сето тоа создаде внатрешни тензии и нестабилност. Во таа ситуација, граѓанскиот сектор за првпат покажа сериозно лидерство – кое беше препознаено и од меѓународните организации присутни во тоа време во Република Македонија. Голем број НВО-и директно се вклучија во активностите за поддршка на менаџментот на хуманитарниот аспект од кризата. Освен тоа, граѓанскиот сектор за првпат презеде активна улога во ширењето клима на меѓуетничка толеранција и разбирање и со тоа директно придонесе кон намалување на етничките тензии во Македонија. Во тие рамки, вредна за спомнување е кампањата на МЦМС во соработка со голем број НВО-и од Македонија. Цело е кога има сè. Мотото на кампањата стана препознатливо во секојдневниот јазик и ден-денес се користи како синоним за разбирање и соработка. Ова беше и прво посериозно излегување на граѓанските организации пред граѓаните.

Значајна јавна легитимација на граѓанскиот сектор настана во времето на кризата во 2001 година – период во којшто се создадоа првите мултиетнички граѓански платформи кои повикуваа на запирање на воениот судир во Република Македонија и на консолидирање на демократските процеси преку дијалог и меѓуетничка соработка и разбирање. Тука започна процесот на создавање хоризонтални форми на здружување на граѓанските организации околу заеднички идеи или интереси (мир, ненасилство, интеркултурна соработка), како и првото посериозно занимавање со „политички теми“,

односно со контроверзни политички теми (надвор од етничкиот ракурс) – прашања кои дотогаш беа табу за голем дел организации.

Некои од тие граѓански платформи (како на пример – платформата „Доста е!“) во предвечерието на парламентарните избори во 2002 година, за првпат зазедоа и политички ставови и позиции, отворено и гласно критикувајќи ја политиката на една од големите политички партии. Како реакција на таквото политичкото позиционирање на дел од граѓанскиот сектор наспроти партиската политика во изборен циклус, се создаде и првата „идеолошко-политичка“ поделба во рамките на граѓанскиот сектор.

Значајна јавна легитимација на граѓанскиот сектор настана во времето на кризата во 2001 година – период во којшто се создадоа првите мултиетнички граѓански платформи кои повикуваа на запирање на воениот судир во Република Македонија и на консолидирање на демократските процеси преку дијалог и меѓуетничка соработка и разбирање.

Тој феномен на поделба на граѓанскиот сектор по идеолошки или политички преференции е сосема нормален за демократски земји, но кај дел од граѓанските организации беше доживеан и како „политизирање“ на граѓанскиот сектор – дебата која во извесна форма се одвива и до ден-денеска.

Може да се рече дека дебатата за политизирање на граѓанскиот сектор е погрешно насочена бидејќи сите граѓански организации

Тој феномен на поделба на граѓанскиот сектор по идеолошки или политички преференции е сосема нормален за демократски земји, но кај дел од граѓанските организации беше доживеан и како „политизирање“ на граѓанскиот сектор – дебата која во извесна форма се одвива и до ден-денеска.

кои се занимаваат со прашања од јавен или општествен интерес по дефиниција учествуваат во политичкиот процес, а со тоа заземаат и став и позиција.

Но, многу поопасно од заземен политички став е незаземен политички став, бидејќи сите прашања кои не се приватни се политички.

Дел од политичкиот процес се и правата на маргинализираните, социјалната политика,

политиката за животна средина, младинската политика, начинот на којшто владата ги троши јавните пари, итн.

Како што е наведено погоре, препуштањето на политиката на политичките партии на почетокот од '90-те години придонесе за поистоветување на поимот „политика“ со поимот „партија“. Се разбира, граѓанскиот сектор не треба да се занимава со партиска политика (ако сака да го стори тоа, има можност да се претвори во партиска структура). Ако граѓанскиот сектор не се занимава со политика, тој престанува да биде граѓански сектор.

Но, кога не би се занимавал со политички процеси – тогаш ја губи смислата на своето постоење во демократско општество.

5.

Две длабоко поларизирани тенденции во однос на улогата на иднината на граѓанскиот сектор во Македонија со кои се соочуваме од минатата година во извесна мера ќе ги одредат иднината и демократскиот карактер на Македонија во наредната генерација. Главниот објектив на битката е колкав ќе биде просторот на граѓанското општество во Македонија. Во неа има две тенденции:

А) АВТОРИТАРНАТА ТЕНДЕНЦИЈА на политичките партии од власта целосно и конечно да го окупираат просторот на политиката до степен во којшто граѓанско општество кое е критично кон властите ќе исчезне или целосно ќе се маргинализира. Во таа насока се користат две методи, и двете научени од учебникот за авторитарност.

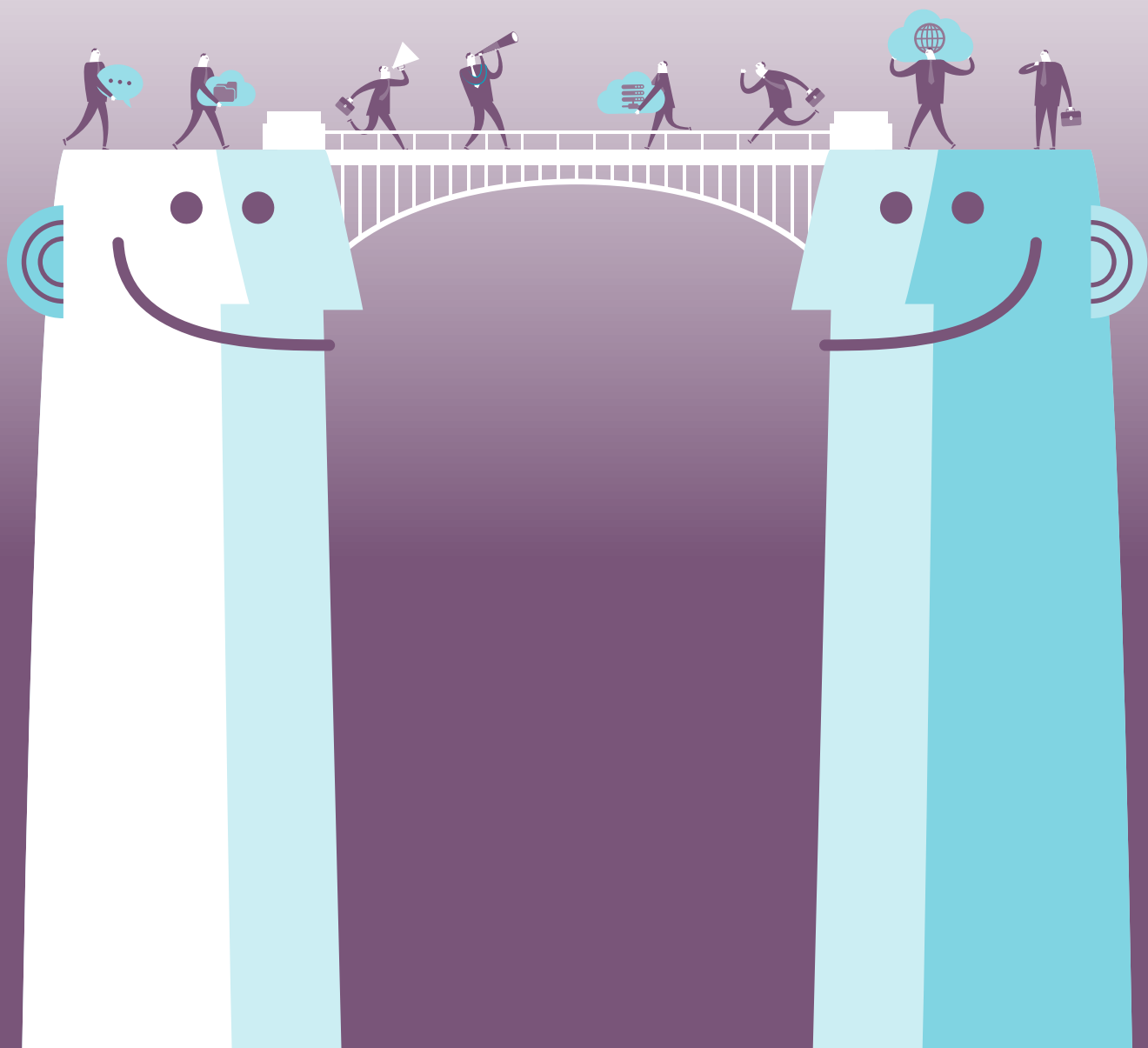
Првата е да се создава „официјална вистина“. Преку контрола на медиумите, т.е. главните канали на јавно информирање во функција на систематската пропаганда против критичните елементи во граѓанското општество (етикетирани како „соро-соиди“, странски платеници или и двете) да се обесхрабри, да се филтрира или да се спречи отворена критика на власта.

Втората е да се создаде „алтернативно граѓанско општество“ – кое во литературата се нарекува и граѓанско општество организирано од владата (GONGO). Улогата на ГОНГО ја надополни „официјалната вистина“, со тоа што ќе понуди критика на критиката и ќе ја банализира, ќе ја обезличи и ќе ја направи практично невозможна како легитимно граѓанско право. Преку создавање паралелни здруженија на оние кои настанале како реална потреба на одредени структури или групи на интереси на граѓани (екологисти, борци за полова рамноправност, новинари, стечајци итн.), авторитарните власти создаваат „контраграѓанско општество“.

Б) АКТИВИСТИЧКАТА ТЕНДЕНЦИЈА, која всушност е главниот носител на отпорот кон авторитарноста и чија еминентна манифестација во последните две години во Македонија беа студентите, средношколците, хонорарците, лекарите, стечајците и сите граѓани коишто се осмелија да си го искористат демократското право – правото на несогласување со политиките на власта. Единствениот мотив на вистинскиот активизам е да биде гласен и отворено да искажува несогласување и да протестира против аномалиите, грешките и лошото владеење, а кога има тенденции за скратување на просторот за протест – и против отсуството на демократија.

Во демократијата, граѓаните се во право дури и ако без причина протестираат против владата.

Кога владата се обидува да ги спречи своите граѓани да протестираат, протестот станува оправдан и нужен. Успехот на македонската демократија во следните години директно ќе зависи од тоа колку ќе научиме дека сопственици на ова општество сме ние граѓаните, а началниците имаат задача само да ни служат.

КОРУПЦИЈАТА

И

БОРБАТА ПРОТИВ НЕА

Вистинска политичка волја, наместо декларативна, е клучен фактор за сузбивање на корупцијата. Потребна е реформа во антикорупциската и другата легислатива, со што ќе се изменат и јасно ќе се дефинираат критериумите и постапката за избор на членови во органите надлежни за борба против корупцијата.

ВАЊА МИХАЈЛОВА

Борбата против корупцијата со право се истакнува како клучен фактор за функционирањето на правната држава и за почитувањето на човековите права. Сузбивањето на корупцијата претставува еден од основните критериуми за приклучување кон Европската Унија – базирана врз принципите на владеење на правото и демократијата, кои гарантираат економски развој и просперитет. Меѓутоа, погрешно е доколку борбата против корупцијата се сведува само на исполнување на критериумите за членство во ЕУ. Превенцијата и сузбивањето на овој феномен е потреба за државата и за нејзините граѓани, со оглед на тоа дека токму тие ги трпат корозивните последици од корупцијата. Од овие причини, граѓаните треба да се свесни за последиците од високиот степен на корупцијата врз нивниот животен стандард, човековите права и демократијата во целина, па оттука и не смеат да ја прифатат корупцијата како нешто природно.

ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД КОРУПЦИЈАТА

Бројните истражувања на меѓународните организации укажуваат дека последиците од корупцијата се многустрано штетни за граѓаните. УНДП, на пример, во многу свои документи потенцира дека корупцијата го подрива економскиот развој, ги намалува социјалните бенефити и ги пренасочува средствата за инвестиции во инфраструктурата и во социјалните услуги кон приватните сметки на центрите на моќ.

На глобално ниво, корупцијата е најизразена во сиромашните земји со низок демократски капацитет, па оттаму, таа е во тесна корелација со владеењето на правото и со економскиот развој. Искуствата покажуваат дека и во земјите богати со природни ресурси, поради високиот степен на корупција, драстично се зголеми бројот на сиромашни граѓани бидејќи огромни средства, наместо да се лоцираат за задоволување на социјалните потреби на граѓаните (училишта, болници, инфраструктура), завршија на личните сметки на корумпираните власти. Еден од таквите примери е Нигерија – земја богата со нафта; за време на владеењето на диктаторот Сани

Абача, кој со потесното семејство украде неколку милијарди долари, милиони граѓани на земјата беа доведени до сиромаштија. По заслуга на меѓународната заедница, голем дел од тие средства беа замрзнати во странските банки и им беа вратени на граѓаните. Ова е само илустративен, но не и единствен пример кога диктаторските корумпирани режими ги довеле сопствените граѓани на работ на егзистенцијата. Од друга страна, пак, земјите со развиена демократија имаат најнизок степен на корупција – Данска, Шведска, Норвешка, Нов Зеланд, Сингапур, Хонгконг и сл.

Корупцијата го поткопува квалитетот на животот, го загрозува функционирањето на слободниот пазар и на конкуренцијата и претставува клучен елемент за економското пропаѓање на општеството, како и најголема пречка за намалување на сиромаштијата. Во Македонија, широко распространетата корупција резултира со огромен број сиромашни граѓани, со што земјата се вбројува меѓу најсиромашните земји во Европа, а според релевантни меѓународни истражувања, Македонија спаѓа во најмизерните земји во светот. Ваквата економска состојба, како последица на корупцијата и назадувањето на демократските процеси, е причина што илјадници млади образовани кадри ја напуштаат земјата и заминуваат во високо развиените земји.

Корупцијата, во принцип, е немоќ на владата да ги менаџира работите во општеството во рамките на социјалниот, судскиот, политичкиот и економскиот баланс. Од институционална перспектива, корупцијата е резултат на широките овластувања на јавните службеници, на креирањето клима на политичка моќ и ароганција, како и на отсуство на одговорност или одговорност што е насочена кон неофицијалните, наместо кон официјалните форми на регулација. Пример за ова е одговорност кон лидерот на политичката партија, наместо кон институциите на системот. Во Македонија ваквите состојби се особено изразени. Така, министрите даваат отчет пред партијата која ги предложила на функцијата, наместо пред Владата или пред Парламентот. Ваквата испреплетеност на партиските и државните интереси е спротивна на уставната и на законската поставе-

ност и на функционирањето на извршната власт и владеењето на правото.

Оттука, наместо ефикасна, добро организирана, рутинска и неселективна борба против корупцијата, создаден е амбиент на креирање перцепција дека се води „успешна борба против корупцијата“, која во практиката се сведува на апсење лица коишто се, главно, политички противници, со сензационално медиумско покривање.

НЕЕФИКАСНОСТА НА НАДЛЕЖНИТЕ ОРГАНИ ЈА ПОТТИКНУВА КОРУПЦИЈАТА

Корупцијата е резултат и на нефункционални институции за борба против корупцијата кои, наместо да дејствуваат независно и во согласност со законските овластувања и долж-

ности, се под силно политичко влијание од владата. Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), МВР, Јавното обвинителство и други органи, наместо да ја вршат својата функција, често се прогласуваат за „ненадлежни“ и ги игнорираат сериозните сомневања за незаконско и нетранспарентно трошење на јавните фондови, за злоупотреба на службената положба и овластување, за корупција и други тешки кривични дела за кои има индиции за вмешаност на високи функционери од владејачките гарнитуре. Државното правобранителство, пак, иако според Законот за државно правобранителство и Законот за јавните набавки има обврска да го штити државниот имот, не презеде никакви мерки при распродажбата на државното градежно земјиште по багателни цени.

ДКСК има законска обврска и мораше да постапува по сериозните сомневања за корупција и за злоупотреба на службената положба при реализацијата на контроверзниот проект „Скопје 2014“, за којшто според податоците од истражувачките новинари, се потрошени повеќе од 600 милиони евра – пари на граѓаните, а Јавното обвинителство сè уште не постапува по поднесената кривична пријава од Општина Центар по ревизорскиот извештај во којшто се нотирани сериозни повреди на законот и на постапките за јавни набавки за овој проект. ДКСК дури се прогласи за ненадлежна по обелоденувањето на снимките од прислушваните разговори од кои произлегуваат сериозни сомнежи за изборни измами, за корупција и други тешки кривични дела, а што беше причина да се формира и Специјалното јавно обвинителство, кое треба да ги истражи и да ги процеси овие случаи.

Ефикасна, професионална, одговорна, пристапна, етичка, независна и претставителна јавна администрација, со интегритет, треба да осигури владеење на правото како бариера за корупцијата. Спротивно на овие меѓународни стандарди, партизираната, нефункционална и гломазна администра-

ција, нетранспарентноста и селективноста при донесувањето одлуки, наместо сервис за граѓаните и за бизнис-секторот, значат претворање на администрацијата во продолжена рака на партиите на власт. Критериумите за вработување и за унапредување се изместени, при што доминира партиската припадност пред стручноста и професионалноста, транспарентноста на постапката и еднаквите можности за сите заинтересирани кандидати. Високиот степен на партизација на јавните службеници и недостатокот на мерит-систем и критериуми во процедурите за вработување, за унапредување и за именување на високи позиции, резултираат со недостаток на доверба од јавноста кон нив, а (не)функционирањето, неефикасноста и нетранспарентноста во работата, како и високиот степен на судирот на интереси и непотизмот создаваат поволна клима за коруптивни практики.

Судството, по својата уставна поставеност, има обврска да гарантира еднаква правда за сите граѓани и да носи непристрасни одлуки засновани врз закон. Поради партизираноста и на овој сектор и непочитувањето на критериумите за избор и за унапредување засновани строго врз мерит-систем, низ транспарентна и отворена постапка, голем број од судските одлуки се дискутабилни и со голем степен на пристрасност во зависност од лицата на коишто се однесуваат. Сериозните сомневања во судскиот интегритет и во носењето одлуки под политички притисок од центрите на моќ доведоа до губење на довербата кон правосудниот систем во целина и до зголемување на перцепцијата за нивна корумпираност и послушност. Така, според последното истражување на ИРИ, само 13% од испитаниците сметаат дека судството е независно, додека дури 55% сметаат

Меѓу причините за непријавувањето корупција граѓаните наведуваат дека немаат доверба во институциите оти нешто ќе преземат, а стравуваат и за својата безбедност доколку го сторат тоа.

дека е под политичко влијание на извршната власт. Недовербата во судството резултира и со одвраќање на странските инвеститори од вложување во земјата и пренасочување на нивниот капитал во земји кои гарантираат правна сигурност на инвестициите. Оттука, корупцијата и правната несигурност (поради пристрасно и нефункционално судство како гарант за заштита на сопственоста), покрај другите фактори, имаат директни последици врз обемот на странските инвестиции којшто е најмал од земјите од регионот.

Според податоците од истражувањето на Факултетот за безбедност (за периодот 2013-2016), граѓаните како најкорумпирани ги сметаат царинските службеници, судиите, политичките лидери, државните службеници, обвинителите, полициските службеници, носителите на државни функции и други службени лица, односно токму оние кои треба да се борат против корупцијата. Оттука, одговорноста, транспарентноста и интегритетот во извршувањето на функцијата и доверените јавни овластувања се предуслови за владеење на правото и се ефикасна алатка за превенција и сузбивање на корупциските практики и за враќање на довербата во институциите на системот.

Светските искуства покажуваат дека професионалните и објективни медиуми имаат огромна улога во истражувањето и обелоденувањето на корупциските афери. Оттука, и во борбата против незаконското работење и злоупотребите на власта. Но во Македонија, спротивно на професионалните стандарди и етика, воспоставени се силни врски помеѓу власта и најголем дел од медиумите – преку префрлање огромни износи од буџетот на име маркетинг за промовирање на политиките на Владата, со што се врши отворена контрола врз уредувачката политика врз овие медиуми. Пристрасното медиумско покривање на сите активности на владините функционери при извршување на нивните редовни обврски, а од кои медиумите имаат финансиска корист изразена во милиони евра, за нив создава обврска за флексибилност и сервилност кон владејачката гарнитура, а за критичност кон политичките опоненти и независните експерти. Можноста да

ги изгубат огромните износи јавни средства на име промоции и маркетинг ги става провладините медиуми во служба на затајување на корупциските скандали, заборавајќи на новинарската етика и на обврската за објективно информирање на јавноста. Мал број професионални медиуми и новинари фрла светлина во медиумскиот мрак и придонесува, преку непристрасно и објективно известување, јавноста да биде запознаена со сериозните сомнежи за злоупотребите и коруптивните практики на власта.

Улогата на свиркачите, “whistleblowers”, е битна за превенција на корупцијата. Законот за спречување на корупцијата предвидува заштита на соработниците на правдата и на сведоците преку забрана за преземање казнено гонење или повикување на каква било одговорност на лице што открило податоци кои укажуваат на постоење корупција, а заштита е предвидена и за лицата кои работат врз сузбивање на корупцијата. Законот за заштита на сведоците на правдата, исто така, им гарантира заштита на лицата кои ќе пријават корупција.

Наспроти ваквата законска заштита, бројот на лица кои пријавуваат корупција е незначителен. Така, според резултатите од истражувањето на Институтот за човекови права од 2014 година, само 27,5% од испитаниците би пријавиле корупција до ДКСК, до полицијата – 19,4%, до медиумите – 12,6%, до меѓународните организации – 9,7%, до невладините организации за борба против корупцијата – 6,4%, а 20,1% до ниеден орган. Меѓу причините за непријавувањето корупција граѓаните наведуваат дека немаат доверба во институциите оти нешто ќе преземат, а стравуваат и за својата безбедност доколку го сторат тоа.

Со новиот Закон за заштита на укажувачите, донесен во ноември 2015 год., се заштитува пријавувањето, правата на укажувачите, постапувањето и должностите на институциите и правните лица во врска со заштитеното пријавување и обезбедувањето заштита на укажувачите, органите до кои може да се пријави корупција, а се предвидуваат и санкции за повреда на законот. Граѓаните

треба да пријавуваат кога постои разумно сомневање или сознание дека е извршено, се извршува или е веројатно дека ќе се изврши казниво или друго незаконско или недозволиво постапување со кое се повредува или се загрозува јавниот интерес. Меѓутоа, поради недовербата кон институциите, постои сериозен скептицизам дека граѓаните ќе се охрабрат да пријавуваат коруптивни и други незаконски практики и по усвојувањето на овој Закон.

ОЦЕНКИТЕ НА ЕВРОПСКАТА КОМИСИЈА ЗА КОРУПЦИЈАТА И ЗА БОРБАТА ПРОТИВ НЕА

Европската комисија, во извештаите за напредокот на Република Македонија за приклучување кон Унијата, со години укажува на проблемот со корупцијата, особено во јавните набавки, како и на недоволната ефикасност и сомнеж за непристрасност и селективност на надлежните органи во постапувањето по коруптивните случаи. Сепак, сè до последниот извештај, тие оценки не ја отсликуваа до крај реалната состојба во земјата, а отсутствуваше и реална оценка за работата на надлежните органи во справувањето со проблемот на високото ниво на корупција (ДКСК, Јавното обвинителство, судството, Државното правобранителство), наспроти постојаните укажувања на граѓанскиот сектор.

.Оценката на ЕК за работата на ДКСК, на пример, беше дека е „реактивна наместо проактивна и дека јавната доверба во независноста и непристрасноста и понатаму е ниска“ и дека „работата на телата надлежни за спроведување на Законот мора да бидат повидливи и поактивни“. Оттука, ЕК, како и другите меѓународни организации, сносат дел од одговорноста за пасивноста на надлежните органи и за селективниот пристап при постапувањето во коруптивните случаи, бидејќи нивните нереални оценки само ги охрабрија властите да продолжат да ги кршат законите и да ги узурпираат институциите на системот, вклучувајќи ги и медиумите.

Многу пореална оценка за состојбата со корупцијата е дадена во извештаите на Стејт Департментот на САД, според којшто ко-

рупцијата е присутна во највисоките ешалони и дека власта нема успех во нејзиното сузбивање. Сепак, извештајот на ЕК за 2015 година, за разлика од претходните години, даде многу пореална оценка за корупцијата која е „широко распространета“, а овој пат на институциите им се забележува дека „не е постигнат никаков напредок во борбата против корупцијата“ и за првпат е дадена сериозна оценка за недостиг од политичка волја и за мешањето во работата на надлежните органи како најголем проблем во борбата против корупцијата. Сериозни забелешки се нотирани и за работата на ДКСК, која иако е формално независна, сепак е критикувана за пасивноста и за селективноста во нејзиното (не)постапување. Европската комисија, во Извештајот за 2015 година, забележува што сериозните обвинувања за судирот на интереси и злоупотребата на службената положба кај јавните набавки сè уште не се истражувани од надлежните органи и бара зголемување на транспарентноста на јавните расходи преку навремено објавување реални податоци за сите договори за јавни набавки, а условите за избор на најдобра понуда да бидат однапред познати. ЕК отворено забележува дека не постои целосна контрола врз имплементацијата на договорот за јавна набавка, што, патем, е една од најголемите слабости на кои континуирано укажува и невладиниот сектор.

Ваквите оценки следеа по објавувањето на Извештајот на експертскиот тим на ЕК предводен од Рајхард Прибе, кој за првпат даде подетална оценка за состојбата со (не)функционирањето на правната држава, со партизацијата и селективноста на надлежните институции, со кршењето на човековите права и со големото назадување на демократските процеси. Колку корупцијата претставува сериозен проблем зборува и оценката во извештајот на Прибе дека за нивото на корупцијата треба да биде изготвен посебен извештај.

Сепак, треба да се нотира дека граѓаните, како и дел од граѓанскиот сектор, и пред објавувањето на овие извештаи беа свесни за високиот степен на корупција во државата, која подолг период е системска, но последниве години е присутна и на високо ниво, како и за корозивните ефекти врз општеств-

вото во целина. Снимките од прислушуваниите разговори само ги потврдија овие сомнежии, иако широкиот обем на злоупотребата на службената должност и овластувањата на високи функционери во располагањето со јавните средства беа шокантни за јавноста.

КАКО ДО ЕФИКАСНА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА?

Вистинска политичка волја, наместо декларативна, е клучен фактор за сузбивање на корупцијата. Особено е важно да се сузбие корупцијата на високо ниво. Светските искуства на овој план покажуваат дека во земјите со најниско ниво на корупција, овие резултати се постигнати со процесирање на високите случаи на корупција против највисоки функционери на власта (на пример, Сингапур, Хонгконг) што ќе послужи како пример за поситната корупција или за корупцијата на пониско ниво. При ова, илузија е дека оние кои се најодговорни за високиот степен на корупција во земјата или се директно вмешани во корупциските скандали ќе водат ефикасна борба против неа. Тоа може да го стори само одговорна власт и независни, компетентни, професионални и департизирани институции.

Потребна е реформа во антикорупциската и другата легислатива, со што ќе се изменат и јасно ќе се дефинираат критериумите и постапката за избор на членови во органите надлежни за борба против корупцијата. Заради зголемување на транспарентноста во постапката за именување лица во т.н. независни комисии и регулаторни тела, неопходно е активно учество на граѓанскиот сектор, преку мониторинг на постапката за избор на членовите во овие тела или преку нивна директна партиципација во телата. Со ова ќе се осигури дека стручноста, компетентноста и професионалното искуство на кандидатите се клучни за нивниот избор и именување и ќе се спречи досегашната практика – поставувањето кадри на ваквите позиции да биде првенствено поради нивните партиски заслуги.

Во услови на големото политичко влијание на Владата врз уредувачката политика на најголем дел од медиумите со национална

концесија и врз јавниот сервис – МРТВ преку нивно поткупување со буџетски средства на име промоции и маркетинг, значително се ограничени можностите за правилно информирање на пошироката јавност за бројните злоупотреби и за сериозните сомнежи за вмешаност на носители на високи функции во коруптивни практики. Оттука е неопходно да се поддржат и да се охрабрат малиот број професионални и независни медиуми да продолжат со новинарското истражување на коруптивните случаи, и покрај бројните опструкции и ограничениот пристап до јавноста. Нивната улога во разоткривањето на корупцијата е од круцијално значење.

Во услови на неефикасни органи за прогон и за процесирање на коруптивните случаи, селективност и пристрасност при постапување во коруптивните случаи, Специјалното јавно обвинителство (кое е формирано токму поради нефункционирањето на Јавното обвинителство) треба да биде ослободено од опструкциите и притисоците особено од правосудните органи и од оркестрираните кампањи од провладините медиуми. Експертската и секоја друга поддршка од меѓународната заедница е особено потребна за негово непречено функционирање. Пример за ова е случајот со Романија, земја која пред приемот во ЕУ се соочуваше со висок степен на корупција, и тогашната министерка за правда, а сегашна европратеничка Моника Маковеи, која имаше целосна поддршка од реномирани британски експерти во справувањето со корупцијата во оваа земја.

Примерот со Романија зборува и за тоа дека ефикасната борба против корупцијата има позитивни ефекти за враќање на довербата во институциите и за поттикнување на инвестициите. Таму, по отворањето обвиненија против бројни високи функционери од страна на Лаура Кодрута Ковеси, главна обвинителка во Директоратот за антикорупција, се зголемени странските инвестиции,

особено од познати компании, охрабрани дека ефикасната и неселективна борба против криминалот и корупцијата гарантира правна сигурност на нивните инвестиции. Позитивните ефекти од ваквите активности на Директоратот за антикорупција се реперкуираат и врз враќање на стручниот кадар којшто претходно ја напуштил Романија.

Независното и непристрасно правосудство е битна алка во синџирот на институциите задолжени за борба против корупцијата. За постигнување професионална етика и интегритет и за враќање на довербата на граѓаните, потребни се суштински реформи во оваа сфера, со цел таа да се ослободи од политичкото влијание и да се остават професионалците – судиите и обвинителите – да работат независно и во согласност со законот. За оваа цел е неопходно изборот и унапредувањето на кадрите во судството и во обвинителството, не само теоретски, туку и практично да се врши во транспарентна постапка, врз основа на објективни критериуми засновани врз мерит-систем.

Крајно време е да се извршат вистински реформи и во јавната администрација и да се создаде мала, ефикасна, професионална и департизирана јавна администрација во согласност со европските стандарди, која ќе осигури заштита на човековите права и ефикасни услуги на граѓаните и на бизнис-секторот, наместо сегашната практика таа да биде прибежиште за вдомување на партиските војници.

Од особена важност е да се санкционираат сите службени лица надлежни за борба против корупцијата кои, спротивно на законските обврски и надлежности, не презеле активности и не отпочнале постапка за процесирање на сите сомнежи за сторени тешки кривични дела и корупција, прекршувајќи ги принципите за законско, неселективно, непристрасно и транспарентно вршење на функцијата.

1

ГОДИНИ

ОД ЗАКОНОТ ЗА

СЛОБОДЕН ПРИСТАП

ДО ИНФОРМАЦИИ

ОД ЈАВЕН КАРАКТЕР

За суштински промени во почитувањето на правото на пристап до информации потребна е промена во сфаќањето на администрацијата за тоа кому му припаѓаат информациите.

Информациите што ги креираат и со кои располагаат јавните власти ѝ припаѓаат на јавноста – на граѓаните, здруженијата, новинарите, фирмите, синдикатите, коморите, партиите...

НАДА НАУМОВСКА
ДАНЧЕ ДАНИЛОВСКА-БАЈДЕВСКА

Транспарентноста и отчетноста се концепт на демократското управување. Во демократијата, принципот на отчетност подразбира дека јавните власти се одговорни пред граѓаните за своите одлуки и акции. Транспарентноста, пак, значи дека овие одлуки и акции на властите се отворени и достапни заради мониторинг од граѓаните кои имаат право на пристап до тие информации. Затоа, пристапот до информациите е клучна компонента на транспарентната и одговорна власт. Смеслата на пристапот до информациите е да им овозможи на граѓаните да видат како работи власта, односно да бидат во можност да откријат корупција или лошо работење при креирањето на политиките¹.

Остварувањето на правото на слобода при изразувањето, а посебно на правото на пристап до информациите со кои располагаат јавните власти, во последно време привлекува особено внимание. Последниве 25 години, земјите во светот со засилен интензитет донесуваат закони со кои се уредува остварувањето на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер. До септември 2013 година, дури 95 земји во светот имаат усвоено закони со кои е воспоставено ова право и со кои ги уредуваат постапките за барање и добивање информации². Историски гледано, Шведска е првата земја во светот која во 18. век (1776 год.) донела Закон за слобода на печатот, со којшто правно го регулира и го гарантира и слободниот пристап до службени документи.

Република Македонија се приклучи кон ова семејство земји во 2006 година. Поточно, во јануари 2006 година, на иницијатива и како резултат на застапувањето на граѓанскиот сектор, беше донесен Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер³ (Законот). Денес, десет години од донесувањето на Законот, за нас е предизвик да

се соочиме со одговорот на прашањето дали овој механизам, којшто придонесува за зголемување на транспарентноста, ја зголеми и отвореноста на институциите и дали ги поттикна на поголема отчетност. Со критичките размислувања немаме намера да го „расипеме“ одбележувањето на десетгодишнината; напротив, сакаме да извршиме поттик во следните години да се унапреди правото на слободен пристап, а грешките да бидат поправени. Така, за некоја идна годишнина да можеме да кажеме дека била објавена класифицирана (тајна) информација, која станала предмет од јавен интерес, а со тоа и информација од јавен карактер.

Од денешна гледна точка може да се констатира дека нема меѓународна организација која не го гарантира правото на слободен пристап до информации како фундаментално човеково право. Организацијата на Обединетите нации, уште при основањето во 1946 год., утврдила дека слободата на информирање е основно човеково право⁴. И со македонскиот Устав⁵ од 1991 год. се „гарантира слободниот пристап до информациите, слободата на примање и пренесување на информациите“, во делот на основните слободи и права на човекот и граѓанинот. Тоа значи дека граѓаните имаат право на пристап до информациите со кои располагаат јавните власти. Но, истражувањата на граѓанските организации докажаа дека правото на пристап до информациите властите го почитуваат како право на граѓанинот и му ги доставуваат бараните информации повеќе во земјите во кои се донесени закони за остварување на правото отколку во земјите кои немаат такви закони.⁶ Затоа, допрецизирањето на уставно загарантираното право на слободниот пристап до информации беше неопходно да се направи преку Зако-

¹ Freedom of Information as an Internationally Protected Human Right, Toby Mendel, Article XIX

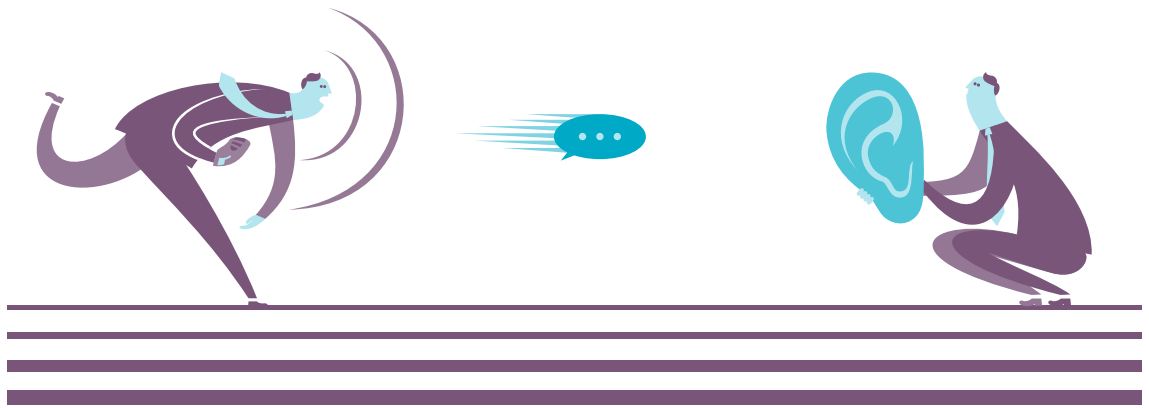
² Прегледот со државите е подготвен од холандскиот експерт Roger Vleugels достапен на <http://right2info.org/access-to-information-laws>

³ „Службен весник на РМ“ бр. 13/2006, 86/2008, 6/2010, 42/2014 и 148/2015

⁴ ООН, 14 декември 1946 год, Резолуција бр. 59 (1). Повеќе на <http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>

⁵ Член 16, став 3 од Уставот на Република Македонија

⁶ „Отвореност и молчење“, Извештај на Иницијативата за правда при Отворено општество од анализата на законите и практиките за слободен пристап до информации во четиринаесет земји. Скопје, 2006 год.

нот за слободен пристап до информациите од јавен карактер, што се случи петнаесет години по донесувањето на Уставот. Сепак, „свеста на јавноста за постоењето на ова право остана на ниско ниво“⁷. Во таа насока, неопходна е кампања за запознавање и едукација на граѓаните за правото на слободен пристап, за да се постигне целта заради која беше донесен Законот, односно да се обезбеди јавност и отвореност во работењето на имателите на информации⁸, и да им се овозможи на граѓаните и на правните лица непречено да го остварат правото на пристап до информациите од јавен карактер.

Со Законот беа воспоставени нови инструменти⁹ кои требаше да придонесат кон олеснување на остварувањето на правото на слободен пристап. За да се обезбеди еконо-

мична (без трошоци), брза и ефикасна постапка за остварување на правото на слободен пристап, беше воспоставена Комисија за заштита на правото за слободен пристап до информациите (Комисија), која е должна да се грижи за целосното спроведување на Законот. Иако законската рамка се оценува како задоволителна, имплементација остана непотполна¹⁰. Независната Комисија во своите годишни извештаи¹¹ констатира дека молчењето на имателите на информациите е „сателит“ на барањата за пристап до информациите и дека таа нема ниту човечки, ниту финансиски капацитети да ги исполни своите законски обврски за спроведувањето на правото на слободен пристап.

ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВОТО НА СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ: ПРЕГЛЕД ПРЕКУ СТАТИСТИКАТА

Во едно демократско општество, од особено значење е правото и можноста на граѓаните да бараат и да остварат пристап до „широк спектар“ информации, за да партиципираат во креирањето на политиките со кои се засегнати. Во таа смисла, информациите кои ги креираат и со кои располагаат јавните власти ѝ припаѓаат на јавноста. За една институција

⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mk_rapport_2013.pdf

⁸ Иматели на информации се: органите на државната власт (законодавната, извршната и судската власт) и други органи и организации утврдени со закон, органите на општините, градот Скопје и општините во градот Скопје, установите и јавните служби, јавните претпријатија, правни и физички лица што вршат јавни овластувања утврдени со закон.

⁹ Образец - формулар со којшто се бара информацијата; Трошковник, односно акт со којшто е утврден надоместокот за материјалните трошоци за дадената информација; Листа на информации од јавен карактер која служи како каталог на информации со кои располагаат имателите; и Лице за посредување со информации кај имателот на информации кое е задолжено да им помага на граѓаните при поднесување на барањата.

¹⁰ Шест години подоцна: Распука ли сидот од тишина?, ФООМ, Скопје, 2012 г. http://www.fosm.mk/CMS/Files/Documents/Zakoni_pod_lupa_Kniga_6_Raspuka_li_dzidot_od_tishina.pdf

¹¹ Достапни на http://www.komspi.mk/?page_id=2609

да биде транспарентна, треба да ја карактеризираат два начини на кои овозможува пристап до информациите што ги креира, односно со кои располага. Едниот е проактивниот начин¹² на објавување на информациите, а вториот е реактивниот начин. Проактивниот пристап опфаќа обврска на властите да објавуваат информации, да ги распространат информациите во врска со своите надлежности, со трошењето на буџетите, со спроведувањето на политиките и плановите и сл. Во ерата на напредни компјутерски и комуникациски системи, властите треба да ги искористат тие системи и да сфатат како најдобро и најефикасно да дистрибуираат важни информации за граѓаните. Па така, граѓаните ќе можат да партиципираат во јавните работи и да го контролираат нивното работење. Во моментот во Македонија, десет години по донесувањето на Законот, забелешка е дека Комисијата нема капацитет да ја следи усогласеноста со проактивното објавување на информации¹³.

Реактивниот пристап подразбира право на граѓаните да прашуваат за работата на властите, право да бараат и да добијат пристап до информациите. Реактивниот пристап е обврска за властите да примаат барања за информации, да одговараат на нив, односно нивна обврска да дозволат увид во оригиналните документи кои содржат информации, или обврска да обезбедат копија од документите и информациите. На овој начин, со писмено или усно барање, барателите можат да пристапуваат до информации од јавен карактер. Меѓутоа, во изминативе десет години од примената на Законот, се

уште не постои системско мерење на имплементацијата, па така Комисијата ги прибира податоците од имателите на информации преку годишните извештаи, а за кои и самата забележува „загрижувачки е податокот што лицата задолжени за посредување со информации, коишто посетувале обука и се едуцирани, и овој пат доставија невалидни годишни извештаи...“¹⁴. Од друга страна, голем процент од имателите на информациите во овие годишни извештаи, кои се задолжителни и треба да бидат доставени до Комисијата, а со тоа да дадат приказ за состојбите со остварувањето на правото, не ја исполнуваат обврската. Па така, Комисијата во 2006 год. забележала дека скоро половина, 199 од 445 иматели, не доставиле годишен извештај; во 2008 год. повеќе од половина не доставиле годишни извештаи, 750 од 1460 евидентирани иматели; во 2009 год. имало поместување кон подобро, но тоа не е на задоволително ниво, затоа што само 60% ја исполниле обврската и доставиле извештаи, односно 884 од 1475 иматели на информации; а дури во 2013 год. бројот на доставените извештаи е најголем, односно обврската ја исполниле 996 иматели од вкупно 1267, што е 78%. Ваквите податоци се наведени во оваа анализа за да се добие појасен преглед дека статистиката на годишно ниво за бројот на барањата испратени до имателите, која ја презентира Комисијата, е од 50 до 75% обработени извештаи на годишно ниво и не ја отсликува реалната состојба. Затоа, исто толку важни се истражувањата на граѓанските организации кои ја следат примената на правото на пристап до информациите на годишно ниво и кои спроведуваат истражувања за перцепцијата на граѓаните и на имателите за оств

¹² Проактивна транспарентност: Иднината на пристапот до информации? Од Хелен Дарбшир, издавач: Светска банка. Достапно на: http://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/2137-98-1259011531325/6598384-1268250334206/Darbishire_Proactive_Transparency.pdf

¹³ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

¹⁴ Годишен извештај за работата на Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер, за 2014 година, страна 24. Достапно на: http://www.komspi.mk/?page_id=2609

варувањето на правото¹⁵. Досега, за периодот 2006-2015 год., имателите евидентирале вкупно 27.861 поднесени барања за пристап до информации, а до Комисијата биле поднесени вкупно 5.922 жалби против имателите на информации.

Според карактерот на жалбите, во анализираниот период, повеќе од 80% од нив, односно 4.802, биле поднесени поради тоа што имателите ги игнорирале барањата, односно премолчено ги одбиле барањата и не обезбедиле пристап до информациите. Ако се земе предвид дека од поднесените жалби, Комисијата во полза на барателите решила 4.595 жалби, може да се заклучи дека постоенето на Комисија како независен механизам за одлучување по жалбите е од значење за ефективното функционирање на системот за пристап до информации. Судските постапки едноставно се долги и предизвикуваат трошоци за големиот број потенцијални подносителите на жалби кога не им е овозможен пристапот до информациите. Но не може да се каже дека по изминати десет години, системот ефикасно функционира. Според искуството на граѓаните кои поднеле барања за слободен пристап, системот е само делумно ефикасен¹⁶. На ова се надоврзува и мислењето на новинарите, според кои постои тенденција кај јавните власти за прекумерно класифицирање на документите¹⁷. Дополнително, десет години Комисијата нема финансиски средства за да ги исполни своите законски надлежности, како што се редовните едука-

ции на имателите и промоција на правото, кои би придонеле кон ефикасен систем. Од нејзиното формирање до денес, Комисијата на годишно ниво добива буџет само за платите и за набавките на стоки и услуги¹⁸. Исто така, за ефикасно спроведување на Законот во иднина, неопходно е Комисијата да биде зајакната и со човечки и финансиски капацитети за да поведе прекршочни постапки против имателите кои не го спроведуваат Законот, односно го попречуваат остварувањето на пристапот до информациите.

ОЧЕКУВАЊА НА ГРАЃАНИТЕ ОД СИСТЕМОТ ЗА СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

Анализата на категориите барања за кои граѓаните и здруженијата¹⁹ имале најголем интерес, како и фреквентноста до кои иматели на информации најмногу се обраќале а биле игнорирани од нив, по што започнала жалбена постапка, ќе биде показател на „слабите алки“ во системот. Оттука, ќе се добие слика за утврдување на приоритетите за унапредување на ефикасноста на системот за пристап до информации.

Годишните извештаи на Комисијата покажуваат дека основната слаба алка во системот за пристап до информации се државните институции (Владата, министерствата, агенциите, фондовите), јавните здравствени установи и здравствените домови, институциите на локално ниво и образовните институции. Секоја година, најголемиот број жалби се

¹⁵ Надминување на принципите на тајност во работењето на администрацијата, ФООМ, ноември 2013 година. Достапно на <http://www.fosm.mk/CMS/Files/Documents/istrazuvanje-tajnost-vorabotenjeto-mkd-1.pdf> и Перцепција на граѓаните на РМ за остварувањето на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер и оценката на имателите на информации за примената на правото и проблемите со кои се соочуваат, ФООМ, 2009 година. Достапно на http://www.fosm.mk/CMS/Files/Documents/foi0109_16_03_2009.pdf

¹⁶ Надминување на принципите на тајност во работењето на администрацијата, ФООМ, ноември 2013 година, **страница 34**

¹⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf, **страница 21**

¹⁸ Годишен извештај за работата на Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер, за 2015 година, **страница 39**. Достапно на:

file:///C:/Users/Dance%20Danilovska/Desktop/M-r%20FOI,%209%20fevruari%202016%20start/Izvestai%20FOI%20Komisija/godishen_izvestaj-2015.pdf

¹⁹ Како баратели на информации од јавен карактер во последните години многу често се јавуваат и новинарите кои работат истражувачко новинарство, но Комисијата не води посебна статистика за нив како баратели, па затоа не се издвоени во оваа анализа. Единствен податок за бројот на поднесени жалби од новинарите, вкупно 159, се појавува во Годишниот извештај на Комисијата за 2015 год.

поднесени против овие иматели. И тоа: во 2007, 2009, 2010, 2011 и 2015 год, половината од жалбите се против државните институции; што се однесува на другите години, во 2008 год. половината од жалбите се против образовните институции, односно во 2012 и 2014 год. против јавните здравствени установи.

Преку жалбите упатени до Комисијата се гледа дека граѓаните и здруженијата се најмногу заинтересирани за трошењето на јавните пари, јавните набавки, годишните програми за работа, плановите за систематизација и сл. Сите овие информации треба задолжително да бидат објавени на веб-страниците на институциите, со што се потврдува дека недоволното проактивно објавување податоци е клучниот проблем за остварувањето на правото на пристап до информации.

ПОГЛЕД ОДНАДВОР: КАКО НЕ ОЦЕНУВААТ ДРУГИТЕ ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВОТО НА СЛОБОДЕН ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИТЕ

Години наназад, Стејт депарментот во своите извештаи за почитувањето на човековите права во Македонија издвојуваше мал простор со главно позитивни карактеристики за правото на слободен пристап до информации, нагласувајќи ја законската гаранција на правото и можноста да се оствари пристап дури и до судските одлуки. Промена во наративот се забележува последните две години, кога во извештаите за 2013 и 2014 година се потенцира ограничениот пристап до податоци, особено оние поврзани за јавните финансии и за јавните набавки.²⁰

²⁰ <http://www.state.gov/documents/organization/236762.pdf> **страница 16;**

Европската Комисија, пак, од првиот извештај во 2006 па сè до 2010 год.²¹, главно известува за статистиката на побарани и добиени информации, забележувајќи дека позитивните решенија на Комисијата, кои се движат од 50 до 60% од вкупниот број на поднесени жалби, водат до зголемување на пристапот до информации. Забелешките за почитувањето на ова право почнуваат рапидно да се зголемуваат, а потоа и да се повторуваат, во периодот од 2011 до последниот извештај за 2015 година.²² Клучните лоцирани слабости се:

дот од 2011 до последниот извештај за 2015 година.²² Клучните лоцирани слабости се:

<http://www.state.gov/documents/organization/220516.pdf> **страница 17;**

<http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154437.htm> **страница 24**

²¹ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/fyrom_sec_1387_en.pdf **страница 11, 13 и 32;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/fyrom_progress_reports_en.pdf **страница 9 и 11;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia_progress_report_en.pdf **страница 10, 12 и 59;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf **страница 11 и 60;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/mk_rapport_2010_en.pdf http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/mk_rapport_2010_en.pdf **страница 11 и 61.**

²² http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mk_rapport_2011_en.pdf **страница 11 и 61;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/mk_rapport_2012_en.pdf **страница 10 и 52;**

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mk_rapport_2013_en.pdf

игнорантниот однос на институциите кон објавувањето информации; непрецизности на одредбите со кои се утврдуваат исклучоците врз чијашто основа се одбива правото на пристап до информации; неутврдувањето одговорност преку прекршочни санкции кон администрацијата која не обезбедила пристап до информации; затвореноста на властите во поглед на трошењето на јавните пари и исклучувањето на политичките партии од листата на иматели на информации од јавен карактер. Најзначајната забелешка на Европската Комисија која се повторува 10 години наназад е непостоењето финансиски и човечки ресурси кај Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. Исто толку години државата нема слух за потребата од зајакнување на капацитетите на Комисијата.

И извештаите на СИГМА²³, со кои се оценува напредокот на државната и јавната администрација по однапред поставени индикатори, содржат главно позитивни оценки за законот за слободен пристап до информации. Централниот проблем којшто тие го посочуваат е непрецизности на нормите со кои се утврдува исклучок од правото на пристап до информации. Ја потенцираме забелешката од последниот извештај којшто утврдува дека се соочуваме со централизиран систем на носење одлуки, а со тоа и со располагање со информации.²⁴ Односно, дека со најголем дел од значајните информации за креирање на јавните политики располага Владата и дека ваквите информации се главно содржа-

ни во одлуките коишто ги усвојува таа, а кои, пак, не се достапни за јавноста, за што се препорачува нивно проактивно објавување. Проактивното објавување се препорачува и за дневните редови и записниците од седниците на Владата.²⁵

ОТВОРЕНОТО ВЛАДИНО ПАРТНЕРСТВО (ОГР) И СЛОБОДНИОТ ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИТЕ

Отвореното владино партнерство е меѓународна иницијатива кон која државите се приклучуваат врз доброволна основа, која се стреми кон обезбедување конкретни заложби од страна на владите кон своите граѓани за да промовираат транспарентност, да го поттикнат граѓанското учество во борбата против корупцијата и во искористувањето на новите технологии со цел да се зајакне доброто владеење. Оваа иницијатива е поставена врз четири заложби: 1. Пристап до информации; 2. Граѓанско учество; 3. Отчетност; и 4. Технологија и иновации за транспарентност и отчетност.

Владата на РМ се приклучи кон иницијатива на самиот почеток - во 2011 година - и усвои два последователни акциски план²⁶ со кои утврди мерки за приближување кон четирите заложби. Според процената на механизмот за независно известување, на чиј извештаи се потпираме во овој текст, дури 60% од заложбите во првиот акциски план и 67% од вториот се фокусирани кон пристапот до информации како клучна вредност на иницијативата.²⁷ Но, само 6% од севкупните

[ts/2013/package/mk_rapport_2013.pdf](http://www.sigmaweb.org/publicationsdocuments/fYRoM_Assess_2012.pdf)
страница 9 и 42;

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf
страница 9 и 44;

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_the_former_yugoslav-republic_of_macedonia.pdf
страница 9 и 16.

²³ http://www.sigmaweb.org/publicationsdocuments/fYRoM_Assess_2012.pdf страница 12; <http://www.sigmaweb.org/publications/Baseline-Measurement-2015-fYRMacedonia.pdf> страница 58, 59, 62 и 63.

²⁴ Ibid страница 29 и 31.

²⁵ Проблем со необјавувањето на дневните редови на седниците на владата го потенцираа граѓанските организации уште во 2011 година http://www.spinfor.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=389:rabortata-na-vladata-e-tajna-za-gragjanite&catid=89&Itemid=611&lang=mk

²⁶ Акциски план за 2012-2013 и за 2014-2015, <http://www.opengovpartnership.org/country/macedonia/action-plan>

²⁷ http://www.opengovpartnership.org/sites/default/files/Macedonia_2012_Final_%28Mac%29.pdf страница 5 и http://www.opengovpartnership.org/sites/default/files/Macedonia_2014-15_IRM-Progress-Report%20%28MKD%29.pdf страница 2.

заложби од првиот акциски план и 18% од вториот се целосно спроведени.²⁸

Активностите во вториот акциски план во полето на пристапот до информации се групирани на следниов начин: 1. човечки, оперативни и финансиски ресурси; 2. законски реформи; 3. јавна свест и градење партнерства. Сепак, најзначајното прашање е колку ваквите мерки придонесоа за поголемо почитување на правото на слободен пристап до информации. Механизмот за независно известување утврдува дека мерките поврзани за обуките на службениците, за подобрување на капацитетите на Комисијата и за надградба на нејзината веб-страница имаат мал потенцијал да влијаат врз пристапот до информации. За вистински напредок во оваа смисла, извештајот препорачува: (1) владата да ѝ распредели неограничен буџет на Комисијата за таа да може да ги извршува превентивните активности; (2) Комисијата да ја подобри својата веб-страница со база на податоци за одлуките која лесно се пребарува; и (3) проактивно да се објавуваат најважните информации со кои располага

Владата.²⁹ Мерките, пак, поврзани за промена на законската рамка се оценети како мерки кои воопшто немаат значење. Според извештајот, најголем дел од проблемите со пристапот до информациите во Македонија се поврзани со имплементацијата на Законот, а не со законската рамка.³⁰ Активностите за подигнување на свеста, и покрај тоа што се оценети како значајни поради слабата запознаеност на граѓаните за правото за пристап до информации, се оценети како мерка со слаб потенцијал, најверојатно поради скромниот опфат³¹.

Во моментот кога се подготвува оваа анализа, Владата започнува со подготовките за усвојување трет акциски план во рамките на иницијативата Отворено владино партнерство, со што се наоѓа пред предизвик да усвои мерки што ќе имаат реално значење за правото на пристап до информации, со што оваа иницијатива би имала определена дополнителна вредност, и да преземе сериозни обврски за нивно спроведување.

ПРЕПОРАКИ ЗА ЕФИКАСЕН СИСТЕМ НА СЛОБОДНИОТ ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ

За суштински промени во почитувањето на правото на пристап до информации потребна е промена во сфаќањето на администрацијата – имателите на информации – за тоа кому му припаѓаат информациите. Информациите што ги креираат и со кои располагаат јавните власти ѝ припаѓаат на јавноста – на граѓаните, здруженијата, новинарите, фирмите, синдикатите, коморите, партиите... Индикатор за тоа дали има промена во сфаќањето ќе биде справување со феноменот на и гнорирање или молчење на институциите кога од нив се бара определена информација.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid страница 11.

³⁰ Ibid страница 12.

³¹ Комисијата одржа неколку обуки за новинарите, за граѓанското општество, за младите и за академската заедница. Покрај тоа, Комисијата организираше „отворени денови“ во шест општини и одржа состаноци со младите на тема „Пристап до информации“.

Исто толку значаен индикатор е преземањето заложба од страна на институциите за проактивно објавување информации. Секоја институција треба да направи проценка на информациите за кои барателите биле најмногу заинтересирани и врз таа основа да ги постави приоритетите за објавување информации. Комисијата треба да се заложит кон изработка на стандарди за проактивно објавување информации, во зависност од различните области. Врз основа на утврдените стандарди, Комисијата ќе биде во можност да го следи проактивното објавувањето информации од страна на имателите.

Владата треба да покаже заложба кон почитувањето на правото на пристап до информации со тоа што ќе предложи драстично зголемен буџет за Комисијата, со што ќе се подобрат нејзините човечки и финансиски капацитети. Комисијата, пак, мора да го засили своето значење и да се наметне како вистински фактор во почитувањето на правото на пристап до информации. Ова, меѓу другото, треба да се направи преку: спроведување кампања за подигнување на свесноста за ова право; утврдување одговорност за администрацијата која не овозможила пристап до информации од јавен карактер

и зголемување на видливоста на Комисијата во јавноста.

Владата треба да ги прифати препораките од извештајот на механизмот за независно известување и да изработи акциски план за иницијативата Отворено владино партнерство којшто суштински ќе придонесе за подобрен пристап до информации на граѓаните, со што ќе се зголеми и нивната партиципативност, информираност во носењето одлуки и можност за барање одговорност од властите за злоупотребите на јавните пари и службената положба.

Властите мора на вистински начин да ја демонстрираат својата заложба за евроинтеграција на Македонија. Тие треба да дадат конкретни предлози и да преземат акции за надминување на посочените проблеми од страна на релевантните институции. Особено внимание треба да се посвети на: примената на тестот на штетност при одбивањето пристап до информации; прецизирање на одредбите кои овозможуваат исклучок од правото на пристап до информации; целосна транспарентност во трошењето на јавните пари; враќање на политичките партии на листата на иматели на информации од јавен карактер и др.

НА ЈАВНИТЕ НАБАВКИ

ВО МАКЕДОНИЈА ИМ ТРЕБААТ СЕРИОЗНИ ПРОМЕНИ

По серијата законски измени и по воведувањето на неколку решенија кои се единствени за Македонија, се чини дека поставеноста на рамката на јавните набавки е несоодветна за нивно ефикасно и целисходно спроведување. Потребни се темелни промени во оваа сфера, не само во насока на усогласување со европското законодавство, туку и на остварување на принципите на јавните набавки.

САБИНА ФАКИЌ
ГЕРМАН ФИЛКОВ

Јавните набавки во Македонија се наоѓаат во критична фаза. Серијата значајни измени направени во последните три години ја оддалечија законската регулатива во оваа сфера и од досега важечките и од новите директиви на ЕУ за јавни набавки. 'Најниската цена' како единствен критериум за доделување на договорите, задолжителната е-аукција за сите тендери, барањето согласност за тендерите од новоформираната институција Совет за јавни набавки пред воопшто да бидат објавени, лесната можност за ставање на фирмите на црна листа што повлекува забрана за учество на кој било тендер и до пет години – се само дел од факторите коишто ги дисторзираа јавните набавки. Ниската конкуренција на тендерите продолжи да се намалува и во 2015 година, поништувањата остануваат на високо ниво, а наспроти зголемувањето на бројот на тендери, се намалува бројот на жалби.

Накратко – се чини дека поставеноста на рамката на јавните набавки е несоодветна за нивно ефикасно и целисходно спроведување. Оттука, потребни се серија итни промени не само во насока на повторно усогласување со европските правила и законодавство, туку и за овозможување предуслови за остварување на основните принципи на јавните набавки – конкуренцијата, еднаквиот третман и недискриминацијата на економските оператори, транспарентноста и интегритетот при доделувањето договори за јавни набавки и рационалното и ефикасното искористување на јавните пари.

ИНСТИТУЦИОНАЛНА ПОСТАВЕНОСТ И ПРАВНО УСОГЛАСУВАЊЕ

Законот за јавните набавки, изработен според Директивите на ЕУ за јавни набавки, е донесен во 2007 година, а почна да се спроведува во 2008 година. Оттогаш тој постојано се менува, без пошироки консултации со засегнатите страни. Особено со последните десетина измени, од 2013 година наваму, направени се промени кои одат наспроти трендовите во ЕУ. Цената, а не квалитетот, е пресудна за доделување на договорот, е-ау-

кциите, а не е-набавките, се задолжителни за сите тендери, а наместо поефикасни и поедноставни процедури, воведена е дополнителна фаза – барање согласност за набавките од нововоставената институција – Совет за јавните набавки (СЈН).

'Најниската цена' како единствен критериум за доделување на договорите за јавни набавки, во комбинација со задолжителната е-аукција за сите тендери и со непоставувањето речиси никакви услови за фирмите за учество на тендерите за да се избегне барањето согласност од Советот (согласност се бара кога се поставуваат критериуми за утврдување на способност на фирмите) го доведува во прашање квалитетот на набавените стоки, услуги и работи.

Истовремено со формирањето на Советот за јавни набавки и со воведувањето на обврската за претходно барање согласност за набавките, во Законот за јавните набавки се воведоа и огромни казни од шест месеци до пет години затвор за луѓето кои ги спроведуваат набавките – главно за непочитување на обврските околу добивањето на потребната согласност за набавките.

Во делот на казните за фирмите се применува т.н. негативна референца или ставање на фирмите на црна листа, дури и за работи кои не се поврзани со квалитетно спроведување на договорот, како што се повлекување на понудата и одбивање да го потпишат договорот. Изречената негативна референца значи забрана за фирмите да учествуваат на кој било тендер во период од една до пет години.

Инаку, обемот на јавните набавки во Македонија е значаен и на годишно ниво изнесува околу една милијарда евра, што претставува околу 12% од вкупниот бруто домашен производ на земјата (вкупното производство на стоки и услуги). Или, преку јавните набавки се трошат повеќе од една третина од парите во буџетот. Обврска да го спроведуваат законот за јавните набавки имаат речиси 1400 државни институции на централно и на локално ниво, а во овој бизнис со државата се вклучени само околу 4800 фирми. Годишно се склучуваат околу 22 000 договори за јавни набавки.

ПРИМЕНА И СПРОВЕДУВАЊЕ

Изминатата 2015 година ја одбележаа подолгото времетраење на јавните набавки од моментот на донесувањето одлука до склучувањето на договорот, натамошното намалување на конкуренцијата, ограничената можност да се осигури квалитетот на она што се набавува, задржување на високото ниво на поништување на тендерите и намалување на бројот на поднесени жалби во однос на зголемениот број на тендери.

Советот за јавни набавки го оптоварува дополнително (административно, временски и финансиски) системот за јавни набавки. Годишно, од Советот се бараат речиси 20 000 согласности, што е повеќе од самиот број на тендери (околу 18 000) бидејќи за еден тендер може да се бара согласност и по повеќе пати. Тоа наметнува обврски за лицата за јавни набавки за кои не се ниту стручни, ниту обучени, а ги доведува до забуна и фирмите (домашни и странски) преку барањата што се доставуваат до нив за да потврдат дека ги задоволуваат критериумите од техничките спецификации и од тендерските документации (односно дека произведуваат такви производи какви што се бараат на тендерите и можат да ги исполнат бараните услови за учество). По воведувањето на Советот, дури се намали и онака ниската конкуренција на тендерите, а договорните органи вкупно годишно плаќаат повеќе од два милиони евра за стручните лица кои ги ангажира Советот за да реши за бараните согласности.

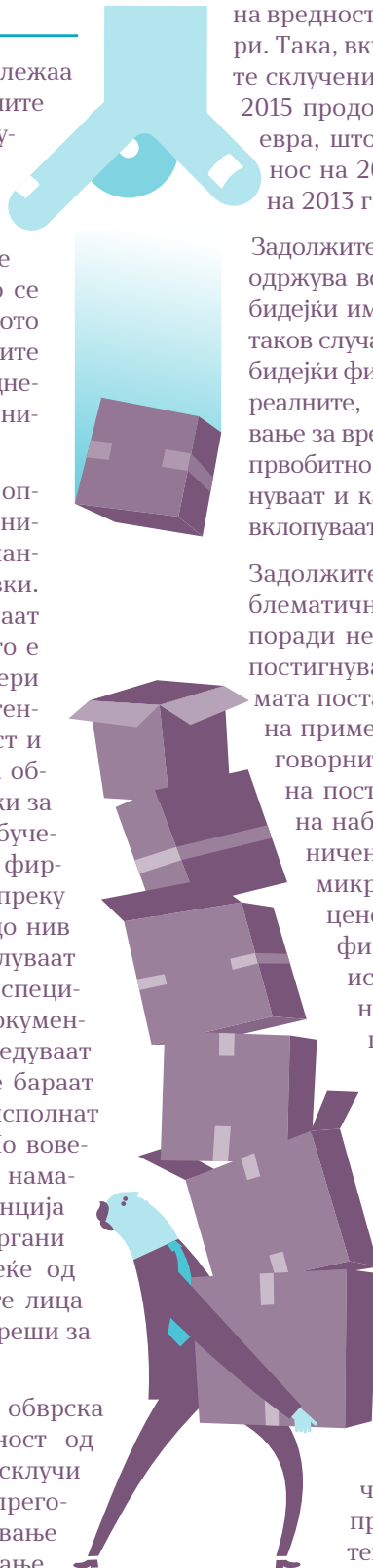
Од друга страна, воведената обврска за барање претходна согласност од истиот тој Совет пред да се склучи договор преку постапката со преговарање без претходно објавување оглас резултираше со намалување

на вредноста и бројот на овој вид договори. Така, вкупната вредност на договорите склучени со преговарање без оглас во 2015 продолжи да опаѓа на 29 милиони евра, што е намалување за 49% во однос на 2014 година и за 70% во однос на 2013 година.

Задолжителната е-аукција, сепак, не се одржува во повеќе од 40% од тендерите бидејќи има само по еден понудувач. Во таков случај се постигнуваат високи цени бидејќи фирмите нудат повисоки цени од реалните, оставајќи простор за намалување за време на е-аукцијата. Но, таквите првобитно понудени повисоки цени остануваат и како конечни цени, доколку се вклопуваат во проценетата вредност.

Задолжителноста на е-аукцијата е проблематична и кај помалите тендери, поради нереално ниските цени што се постигнуваат, неисплатливоста на самата постапка (кај набавки од 500 евра на пример, некогаш трошоците на договорните органи за спроведувањето на постапката се исти со вредноста на набавката), како и поради ограничениот простор за учество на микропретпријатијата кои ја губат ценовната битка со поголемите фирми. Со тоа не можат да се искористат ниту нивните предности, како квалитетот на тоа што го нудат, брзината на испораката, флексибилноста и иновативноста.

Високиот процент на поништување на тендерите којшто низ годините се движи меѓу четвртина и петтина од тендерите продолжува да претставува проблем. Низата мерки што беа преземани во меѓувреме имаа ограничени ефекти, бидејќи вкупниот процент на поништени тендери не се намалува позначајно, но се менуваат главните причини за поништување на тендерите.

За разлика од претходно, кога тендерите главно се поништуваа поради немањето понуди, сега тоа се неповолните цени, што секако е поврзано со критериумот најниска цена, несоодветно одредената проценета вредност и ниската конкуренција на тендерите. Честото поништување може да се доведе во врска и со сомнежот дека тендерот се поништува оти не можело да се оствари некоја претходна намера него да го добие фаворизиран понудувач. Поништувањето на тендерите има повеќекратни неповолни последици и по договорниот орган и по фирмите, поради одложувањето на набавките, пропаднатото планирање, несигурноста во носењето на деловните одлуки и сл.

Сево ова дополнително ја намалува и онака ниската конкуренција во јавните набавки, што по правило значи и намалени шанси за добивање поквалитетни понуди и можност за поголем избор во набавките. Просечниот број на понудувачи на тендерите падна на малку повеќе од два. Во половина од тендерите има само по два и помалку понудувачи. Скоро третина од тендерите се само со еден понудувач. Низ мониторингот на јавните набавки се детектирани бројни фактори коишто влијаат врз намалување на конкуренцијата во јавните набавки: задолжителноста на е-аукцијата, ригорозните казни со забрана за учество на тендерите дури и поради повлекување на понудата и одбивање да се потпише договорот, преку доцнењето со исплатата, сложените процедури, обемната документација што се бара, сè до фаворизи-

рањето на одредени понудувачи, нискиот степен на остварување на правото на жалба на фирмите-учеснички на тендерите, долгогодишната соработка на одредени договорни органи со одредени фирми, недељењето на тендерите на поединечни делови дури и онаму каде што тоа е исплатливо за договорниот орган, претходното договарање меѓу фирмите-учеснички на тендерите, специфичните знаења, опрема и капацитети што се неопходен предуслов за фирмите да можат да учествуваат на тендерите и многу други.

Последно меѓу најактуелните прашања, но не и најмалку важно, е (не)транспарентноста во јавните набавки. Треба да се направи разграничување помеѓу отвореноста на набавките, односно задолжителното јавно објавување на огласите за сите набавки над 500 евра на единствениот интернет портал – Електронски систем за јавни набавки (ЕСЈН) и информациите за набавките што им се пошироко достапни на граѓаните. На ЕСЈН се објавуваат огласите за тендерите, потребните услови и спецификации за она што се набавува, основните информации за склучените договори и сл. ЕСЈН не е наменет за пошироко информирање на граѓаните и на заинтересираните субјекти надвор од сферата на јавните набавки за начинот на којшто државните институции ги трошат јавните пари. За да се најдат и да се пребараат информациите на ЕСЈН, потребни се одредени предзнаења што луѓето надвор од сферата на јавните набавки ги немаат, ниту може да се очекува да ги имаат. Од друга страна, информациите за трошењето на јавните пари кои се достапни надвор од ЕСЈН се навистина оскудни и ретки.

Инаку, Законот за јавните набавки предвидува одредени информации, од аспект на транспарентноста и отчетноста во трошењето на парите преку јавните набавки, задолжително и во точно одредени рокови да бидат објавени на ЕСЈН. Но, надвор од тоа, ретки се државните институции кои чувствуваат потреба доброволно да објават вакви

информации на своите интернет страници во облик, начин и формат достапен и разбирлив за граѓаните. Дел од институциите дури не ги објавуваат и доцнат со објавувањето и на оние минимум информации што треба да ги објават како обврска од Законот за јавните набавки. Постои можност подетални информации од спроведените тендери да се добијат преку испраќање барање за слободен пристап до информации од јавен карактер до институциите, но и ова право многу ретко се користи од граѓаните бидејќи и тоа подразбира да се имаат одредени предзнаења. Сумирано, недостапни или тешко достапни за граѓаните, а дел и за заинтересираните фирми-понудувачи, остануваат информациите за планираните набавки, за тековните тендери, за понудувачите, за договорените услови на набавките, за реализацијата на договореното, за ефектите од набавките и сл.

Паралелно со сево ова, освен т.н. екс-пост контрола што ја прави Државниот завод за ревизија, отсутнуваат други форми на контрола и надзор во текот на спроведувањето на постапките за јавни набавки во насока на навремено откривање и корекција на проблемите. Ова се случува и покрај тоа што и во извештаите на невладините организации од мониторингот на јавните набавки, и во извештаите од извршената ревизија на државните институции на Државниот завод за ревизија, се укажува на бројни слабости и прекршувања на регулативата при спроведувањето на јавните набавки.

Во оваа смисла, останаа без реализација и предлозите за доделување на ваква улога на БЈН содржани во Државната стратегија за спречување на корупцијата 2011-2015.

Своја улога во бројните прекршувања на законот несомнено игра и отсутството на какви и да се санкции за оние кои ги спроведуваат тендерите за намерните прекршувања и за изигрување на правилата. Сево ова остава широк простор за злоупотреби почнувајќи од фазата на планирање на набавките, преку спроведувањето на постапките, сè до реализацијата на договорите.

ПРАВНА ЗАШТИТА

Брза, ефикасна, транспарентна и недискриминаторска жалбена постапка е клучна за целосно остварување на ова уставно гарантирано право и за заштита на интегритетот во трошењето на јавни пари. И покрај сè почестите поплаки од фирмите за состојбите во јавните набавки, се намалува бројот на жалби наспроти порастот на бројот на тендери. Роковите за поднесување жалби (осум и три дена) се пократки во однос на земјите од ЕУ и од соседството. Начинот на пресметка на надоместокот за правната заштита ги прави многу порационални жалбите кај поголемите тендери отколку кај оние од помала вредност, бидејќи трошоците за правна заштита се многу помали за големите отколку за помалите тендери.

Фирмите-учеснички наведуваат три главни причини поради кои најчесто не се жалат на тендерите: високите трошоци на жалбената постапка, стравот од реваншизам на договорниот орган против чијашто одлука или постапка се жалат и недоволната доверба во жалбената постапка.

ПРЕПОРАКИ

Предложените измени и дополнувања се во насока на обезбедување поголема рационалност и ефикасност во трошењето на јавните пари, поголема транспарентност, поттикнување на конкуренцијата, стимулирање на поголемо учество на малите фирми во јавните набавки и усогласување со важечките и со новите директиви и добри практики на ЕУ. Во таа насока, се предлага:

- Ревидирање на законското решение за воведување на Советот за јавни набавки.
- Нагласување на принципот „најдобра вредност за потрошените пари“ во јавните набавки.
- Усогласување на критериумите за доделување договор со новите директиви на ЕУ, каде што приоритетен критериум е економски најповолната понуда, со повеќе елементи кои покрај цената, ги оп-

ределуваат квалитетот и исплатливоста на набавката.

- Користењето на електронската аукција како последна фаза од постапките за јавни набавки да биде изборно (опционално) и да се однесува само на набавки на предмети со стандарден квалитет.
- Усогласување на причините за изрекување на негативната референца и на казните за фирмите-учеснички во јавните набавки со другите европски земји.
- Ограничување на максималниот износ на годишен приход што треба да го имаат остварено понудувачите како дел од условите за докажување на економската и финансиската состојба на најмногу двапати од износот на проценетата вредност на набавката.
- Стеснување на просторот за поништување на постапките за јавни набавки.
- Продолжување на роковите за изјавување жалба од сегашните осум, односно три дена, на десет и надоместокот за водење жалбена постапка пред ДКЖН да се утврди како процент од вредноста на набавката.
- Воведување градација на одговорноста за непочитување на ЗЈН од дисциплинска, преку прекршочна до кривична, а казнените одредби од сферата на јавните набавки да се регулираат исклучиво со Кривичниот законик.
- Воведување механизми за контрола и надзор врз спроведувањето на постапките за јавни набавки уште во текот на нивното спроведување, за навремено да се спречува непочитувањето и прекршувањето на одредбите од ЗЈН.
- Доследно применување на мерките предложени од невладиниот сектор и усогласени со слични мерки во ЕУ за олеснување на пристапот на малите и микропретпријатијата до јавните набавки.
- Доследно спроведување на препораките од Бирото за јавни набавки до договорните органи за проактивно објавување на

информациите поврзани со јавните набавки, а во насока на поголема транспарентност на трошењето јавни пари и остварување на обврските од иницијативата Отворено владино партнерство.

Опфатените состојби, проблеми и предлози за мерки што треба да се преземат за унапредување на јавните набавки во земјава, пред сè, се однесуваат на оние најзначајните, односно на оние за кои е потребно итно решавање. Евентуалното позначајно менување на Законот за јавните набавки во насока на негово усогласување со новите регулативи на ЕУ за јавни набавки треба да се спроведе низ широки јавни консултации и притоа да се земат предвид укажувањата за состојбите во јавните набавки на сите вклучени страни во процесот; искуствата, решенијата и добрите практики на другите земји; укажувањата на другите меѓународни институции; како и специфичностите на домашниот пазар.

ИСТРАЖУВАЧКО

НОВИНАРСТВО И ПОКРАЈ СÈ!

Наспроти негативно настроените политичари, затворените институции, ограничениот пристап до информации и маѓепсаниот круг на напади, истражувачкото новинарство не исчезна. Токму спротивното!

АНА ПЕТРУШЕВА

Некогаш просперитетната медиумска сцена во деведесеттите години од минатиот век и почетокот на новиот милениум се смени речиси до непрепознавање. Во моментот кога сопствениците на медиумите почнаа да го тргуваат своето влијание за политички и бизнис интереси, сè почна да оди надолу.

Критички настроените медиуми се затвораат, новинарите се соочени со тешки социјални и работни услови, постојано се „дисциплинираат“ со судски тужби за клевета, а сето ова придонесува за зголемување на автоцензурата. Милиони евра од парите на даночните обврзници протекуваат во различни медиуми за владини реклами, што, пак, резултира со цензура.

И тоа е одлична тема за истражување: за колку пари станува збор и врз основа на кои критериуми се прави распределбата и изборот на медиумите каде што се емитуваат владините реклами? Но, темата не може да се сработи - информациите не се достапни.

Дополнително, и јавниот сервис е претворен во обична пропагандна алатка.

Оттука, не е изненадувачки фактот што Македонија е рангирана на 117-то од 180 места според Индексот за слобода на медиумите на Репортери без граници. За споредба, во 2009 беше на 34-то место, но тоа беше време во кое во земјата не беа затворани новинари.

Изминативе години власта успеа да навлезе во речиси сите поголеми приватни телевизиски станици и во сите весници кои имаа поголем тираж. Новинарите и уредниците кои одбија да им бидат „верни“ беа отпуштени од работа или принудени да си дадат отказ. Резултат од сето ова е континуирано уривање на новинарските стандарди, па она што некогаш беше професионално новинарско известување се претвори во отворена пропаганда на владејачката партија. Интегритетот беше заменет со послушност и, неретко, со целосна покорност.

Во вакви услови, стана сосема нормален фактот што десетици водечки медиуми објавуваат исти извештаи, буквално од збор до збор, само потпишани или прочитани од различни новинари. Критичките истражувања или написи во кои се документираат злоупотреби на разни нивоа се игнорираат или се оцрнети како заговор од странски платеници или поддржувачи на опозицијата. Во меѓувреме, границата помеѓу партијата и државата е целосно замаглена, додека судството и државните институции се претворени во инструменти за остварување партиски интереси.

Актуелните превирања го достигнаа врвот кога опозициските социјалдемократи ја обвинија владејачката партија за масовно прислушување и започнаа да објавуваат серии снимени разговори за кои опозицијата тврди дека содржат инкриминирачки докази против високи владини претставници, вклучувајќи и докази за корупција на високо ниво, владина контрола врз судството, обвинителството, бизнис секторот и медиумите, политички мотивирани апсења, изборни измами, па дури и обид да се прикрие убиство извршено од страна на полициски службеник.

Но, содржината од овие снимки никогаш не стигна до медиумите контролирани од власта кои само ја следеа линијата на, сега веќе, поранешниот премиер, Никола Груевски, кој тврдеше дека снимките се „фабрикувани“ од непознати странски служби и ѝ се дадени на опозицијата со единствена цел – дестабилизација на државата.

Во последните извештаи од мониторингот на медиумите повторно се забележува позитивно известување за премиерот и неговите активности и екстремно валкана кампања против опозицијата и против Специјалното јавно обвинителство. Наспроти ваквата комплексна заднина, истражувачкото новинарство е најчесто поврзано со независни портали или со невладини организации.

ИСТРАЖУВАЧКО НОВИНАРСТВО И ПРОПАГАНДА?

Во ситуација кога основното новинарско известување не може да се отргне од превезот на пропагандата, одлуката да се занимавате со истражувачко новинарство е херкуловски подвиг. Затворени врати, неодговорање на телефонските повици, функционери кои избегнуваат да дадат одговори, глува тишина од страна на институциите.

Државните институции одбиваат да дадат пристап до информации под изговор дека се работи за „доверлив“ или „приватен“ податок, и тоа за прашања од јавен интерес, како на пример, каква е имотната состојба на функционерите.

Една многу користена и популарна тактика е да се исцрпат сите можни рокови пред барањето за информација да ви биде одбиено или да добиете некаков одговор. Власта често не ги кани на брифинзи новинарите за кои се смета дека не се „пријателски“ настроени, додека официјалните одговори што ги бараат овие новинари се одложуваат до бесконечност. Други можни извори на информации одбиваат да зборуваат со новинарите, стравувајќи од можни последици за својата работа, за бизнисот или за семејството.

Ако сепак ви успее да добиете информации и да ја објавите приказната, без разлика

колку е значајна, подгответе се за следниот удар. Влијание? Очекувате, се надевате, дека по многу месеци поминати во собирање документи, пронаоѓање извори на информации, тајни средби со соговорници, молејќи некои навидум фини службенички низ разни министерства за да добиете основни информации, луѓето ќе ве читаат, ќе ја анализираат до најситен детаљ приказната што внимателно сте ја стокмиле, бидејќи на крајот, луѓето имаат право да знаат. Тие мора да знаат дали нивните лидери ги злоупотребиле власта и моќта, дали се вмешани во корупција, дали го прекршиле законот, переле пари или извршиле некаква измама. Луѓето имаат право да знаат, а институциите имаат одговорност и обврска да реагираат. Од институциите се очекува потврда или демант, отворање истражна постапка со цел да се утврди дали постои злоупотреба, какви грешки се направени, дали има системски недоследности и гаранција дека вакви случаи нема да се повторат во иднина.

Но, наместо тоа, се добива молк. Секако, некој ќе ја види информацијата, ќе биде објавена на некој интернет портал, дел од тие што ја виделе ќе ја одобрат, други ќе ја критикуваат, ќе добиете пофалби и негативни критики на Фејсбук и Твитер, но никако нема да стигнете до „територијата“ на традиционалните медиуми, таму не можете да загребете ни по површината. А кога традиционалните медиуми остануваат тивки, мо-

жете да се обложите дека нивниот молк ќе се одрази и врз институциите, кои исто така ќе ве игнорираат и реакцијата ќе изостане.

Другото сценарио не е молк. Тоа е екстремно гласно. Ќе имате влијание. Не вашата приказна, туку Вие. Некој ќе ви ископа слика од Фејсбук, веројатно најлошата од некое дамнешно време, којашто сте заборавиле да ја избришете, и веќе сте главна приказна. Можат да ве прогласат за платеник на опозицијата, предавник кој добива странски пари за промоција на сомнителна агенда според која Македонија неизбежно е претставена како земја со клучна геостратешка позиција растргната меѓу апетитите на Западот и Русија. Ќе ве етикетираат како проститутка, нечија љубовница или ќе добиете некаква друга погрдна етикета со цел да ве навредат и понижат.

Вашата приказна попатно се споменува, само за да биде дискредитирана. Главната тема не е тоа што сте го истражувале, туку зошто сте го правеле тоа. Мрачни сили мора да демнат во заднината, инаку зошто, по гаволите, воопшто би ви паднало на памет да

се занимавате со тема што ги дискредитира водачите на нацијата, да ги преиспитувате нивните постапки и активности, да објавувате информации кои можат да ја доведат во прашање официјалната верзија на настаните?

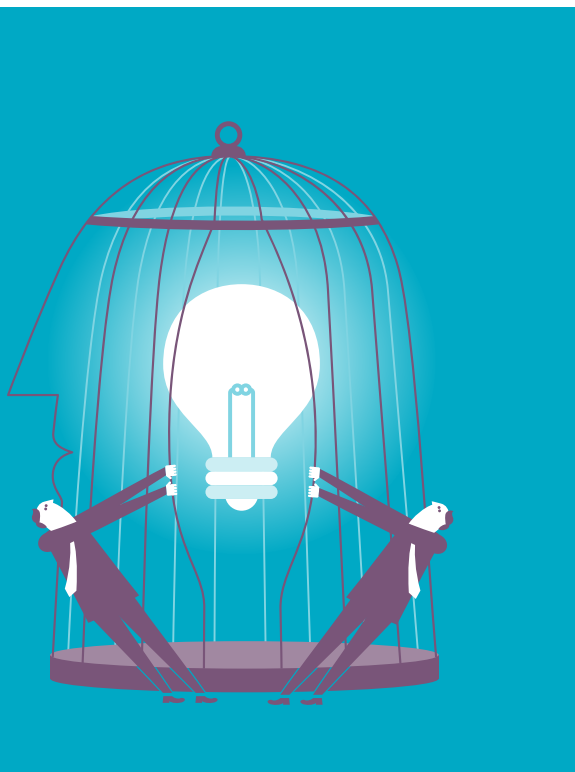
Јавниот интерес не е доволно добар одговор. Јавниот интерес сега има знак на равенство со партискиот интерес. Еден медиум ја започнува хајката, другите ја преземаат, сè со цел да се осигура дека сте дискредитирани по каква било основа и никогаш повеќе не смее и не може да ви се верува.

Преживувате, ги примате ударите, глумите храброст, смирувајќи ги пријателите и семејството, убедувајќи ги дека сето ова брзо ќе биде заборавено. Сепак, неизбежно си го поставувате прашањето: Зошто го работам ова? Што е поентата? На јавноста не ѝ е важно, на државата уште помалку, има многу малку медиуми што го прават ова, но се борат со слични проблеми. Вредат ли сите овие години што сте му ги посветиле на новинарството? Но, потоа повторно ви се „разденува“. Тоа чувство на пркос, чувство дека сето ова има повисока цел, длабоко врежното убедување дека, сепак, со тоа што го правите можете да направите разлика, промена, па макар и мала, ви дава за право да си речете: „По сè... утре е сосема нов ден.“

Искусни новинари сè уште се сеќаваат на времињата во кои исклучителни новинарски истражувања и приказни резултирале со отпуштања, оставки на функционери, судења и промени во легислативата. Се сеќаваат на тоа колку била почитувана професијата новинар, којашто сега е деградирана и сведена на таблоти, партиски соопштенија и 'папаци' новинарство.

НЕ Е СÈ ТАКА ЦРНО

И покрај предизвиците и бројните ризици, вклучувајќи ги и тужбите, без разлика на тоа дали приказната е базирана врз цврсти докази, повеќе македонски новинари продолжуваат да трагаат и да објавуваат истражувач-

ки стории, документирајќи изборни измами, корупција, злоупотреба на службената положба, нелегално богатење на владини функционери, сомнителни офшор бизниси, загрозување на животната средина и поврзаности со организиран криминал.

Истражувачкото новинарство се помести од класичните новинарски редакции во мали независни медиуми и граѓански организации, најчесто финансирани од странски фондови и ослободени од локалниот политички и бизнис притисок. Изготвени се огромни бази на податоци во кои се документира тоа како се трошат јавните пари, задача којашто воопшто не е едноставна во систем преполн со пречки. Центарот за граѓански комуникации изврши проверка и анализа на илјадници документи за да изготви детален извештај за стоте најголеми тендери во земјата, од набавки на автомобили во разни институции во период од три години, преку вработувањата во секоја општина во државата, до начинот на којшто се трошеле парите во општините, преку животниот стандард во земјата итн.

Ваквите стории претставуваат важен извор на информации за останатите новинари и истражувачи во нивната работа.

БИРН Македонија изготви база на податоци за тоа колку чини проектот „Скопје 2014“ којашто постојано се дополнува. Покрај тврдењата на официјалните владини претставници дека проектот ќе чини 80 милиони евра, тој веќе достигна сума од над 630 милиони евра, пари кои ги плаќаат даночните обврзници. Базата на податоци е составена од јавни документи и дава детални информации не само за тоа што сè е изградено во Скопје последниве години, туку на читателите им дава и можност да пребаруваат, да споредуваат и да дознаат кои се авторите, компаниите и институциите што ги нарачуваат и ги плаќаат проектите. Други новинари документираа контроверзни судски процеси, обвинувања за поткуп и поврзаност со организиран криминал.

Проблемите кои ја мачат Македонија не се уникатни. Тие се карактеристични за многу авторитарни режими, почнувајќи од Унгарија, па сè до Турција. Но и решенијата не се непознати: владеење на правото, полиција и судство ослободени од канците на власта, либерален закон за информации, забрането владино финансирање во медиумите, саморегулација, силен и независен јавен сервис, донаторска помош за да се зголемат новинарските стандарди и поддршка на истражувачкото новинарство.

По овие страни почнува
англискиот текст